

Część 2

Belgia

2.1. Podstawowe informacje. Administracja oświatowa

Belgia (Królestwo Belgii) jest monarchią konstytucyjną. Belgia jest państwem federalnym, a jej podział administracyjny odzwierciedla złożoną strukturę etniczną, kulturową i językową. Podzielona jest na trzy wspólnoty, trzy regiony administracyjne oraz cztery regiony językowe. Wspólnoty to: Francuska (*Communauté Française*), Flamandzka (*Vlaamse Gemeenschap*) i Niemieckojęzyczna (*Deutschsprachige Gemeinschaft*). Regiony administracyjne to: Waloński, Flamandzki i Brukselski, które dzielą się na prowincje – po pięć w każdym regionie. Regiony mają własne organy ustawodawcze i wykonawcze: parlament regionalny i rząd regionalny. Regiony językowe to: region francuskojęzyczny, region niderlandzkojęzyczny (język flamandzki), dwujęzyczny region stołeczny Brukseli i region niemieckojęzyczny¹.

Głową państwa jest król i do niego należy władza wykonawcza. Federalna władza ustawodawcza wykonywana jest wspólnie przez króla i dwuizbowy parlament: Izbę Reprezentantów (fr. *Chambre des Représentants*, nid. *Kamer van Volksvertegenwoordigers*, niem. *Abgeordnetenversammlung*), która liczy 150 członków wybieranych na czteroletnią kadencję i Senat (fr. *Sénat*, nid. *Senaat*, niem. *Senat*), który składa się z 71 członków powoływanych na czteroletnią kadencję. Dodatkowo prawo z urzędu do zasiadania w Senacie mają dzieci króla. Na czele rządu federalnego stoi premier. Uprawnienia władzy federalnej odnoszą się do ogólnego interesu wszystkich Belgów, w taki sposób, aby zapewnić i wykorzystać dla dobra wszystkich wspólnot „wspólne dziedzictwo”, za które uważa się przedsiębiorstwa publiczne (koleje, poczta), wymiar sprawiedliwości, siły zbrojne, policję federalną, ubezpieczenia społeczne (emerytury, renty), politykę pieniężną, politykę podatkową, ochronę depozytów bankowych, dług publiczny, politykę jądrową.

Belgia jest członkiem Unii Europejskiej od 25 marca 1957 roku (państwo założycielskie).

¹ *Konstytucja Królestwa Belgii*, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, dz. cyt., s. 87.

Obszar Belgii liczy 30 528 km², zamieszkuje go 11 351 727 mieszkańców (2017 r.)². W 2017 roku w Regionie Flamandzkim zamieszkiwało 57,6% wszystkich mieszkańców Belgii, w Regionie Walońskim – 31,9%, a w Regionie Stołecznym Bruksela – 10,5%³. Zgodnie z podziałem na trzy wspólnoty, w Belgii obowiązują trzy języki: francuski, niderlandzki i niemiecki. Największą grupą językową są osoby posługujące się językiem niderlandzkim – ok. 60%, językiem francuskim posługuje się ok. 40%, niemieckim – mniej niż 1%⁴.

Struktura organizacyjna systemu szkolnego Belgii nie jest jednolita. Administracja szkolna jest zdecentralizowana. Brak jest federalnego ministerstwa oświaty, a zarządzanie i odpowiedzialność za kształt i funkcjonowanie oświaty zgodnie z art. 127–129 Konstytucji Belgii (dalej: konstytucja)⁵ spoczywa na poszczególnych wspólnotach. W konsekwencji struktury oświatowe wspólnot: Francuskiej, Flamandzkiej i Niemieckojęzycznej są regulowane odrębnymi ustawami. Występują w nich inne typy szkół, inne programy, inne modele kształcenia nauczycieli i odmienne organizacje pracy szkolnej.

W gestii władz federalnych pozostaje ustalenie wieku rozpoczynania i końca obowiązku szkolnego, określenie minimalnych wymogów dotyczących uzyskiwania i wydawania dyplomów oraz określenie systemu wynagrodzeń w oświacie. Zgodnie z art. 24 konstytucji⁶ Wspólnota zapewnia wolność nauczania i organizuje nauczanie neutralne światopoglądowo, a sposób jego realizacji i finansowanie określają ustawy lub dekrety wspólnot⁷.

Finansowanie edukacji

Obowiązek finansowania działalności publicznych placówek oświatowych całkowicie spoczywa na państwie, jednakże należy zwrócić uwagę, że środki przyznawane na oświatę pochodzą przede wszystkim z budżetów wspólnot i uzupełniane są dotacjami federalnymi.

² Eurostat, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en.

³ Service Public Fédéral Intérieur, http://www.ibz.rrn.fgov.be/fileadmin/user_upload/fr/pop/statistiques/population-bevolking-20170101.pdf.

⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>.

⁵ *Konstytucja Królestwa Belgii*, dz. cyt., s. 102.

⁶ Tamże, s. 89.

⁷ Tamże.

W 2017 roku wartość produktu krajowego brutto (PKB) wynosiła 446 364,9 mln euro, a PKB na osobę – 39 330 euro⁸. W tym samym roku centralne wydatki publiczne Belgii na oświatę osiągnęły wartość 6,3% PKB⁹, (w 2017 r. średnia w państwach UE to 4,6% PKB)¹⁰. Na edukację przedszkolną i szkolnictwo podstawowe Belgia przeznaczyła 2,1% PKB, na szkolnictwo średnie 2,5% PKB, na szkolnictwo wyższe 0,9% PKB oraz 0,8% PKB na inne obszary edukacyjne¹¹. W 2017 roku procentowy udział wydatków na oświatę w budżecie państwa utrzymywał się na poziomie 12,1%¹², co stanowi wzrost w porównaniu do 11,5% w 2014 roku (w 2017 r. średnia w państwach UE to 10,2%)¹³.

⁸ Eurostat Gross domestic product at market prices. Belgium, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00001&language=en>.

⁹ Eurostat Statistics Explained. Government expenditure on education, 2017 (% of GDP), data extracted in March 2019, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education,_2017_\(%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education,_2017_(%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure).png).

¹⁰ Tamże, s. 3.

¹¹ Total general government expenditure on education, 2017 (% of GDP % of total expenditure), [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education,_2017_\(%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education,_2017_(%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure).png).

¹² Education and Training Monitor 2019. Public expenditure on education, 2017 (%), Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019, s. 105, <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf>.

¹³ Tamże, s. 5–6 oraz na podstawie: National Accounts of OECD Countries General Government Accounts 2010–2017, National Accounts of OECD Countries, General Government Accounts 2018, OECD Publishing, Paris 2019, s. 32, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/na_gga-2019-en.pdf?expires=1572094380&id=id&accname=oid031443&checksum=1E3B2772ECA07F-F8A291FAC7897FFF23.

Wspólnota Francuska (*Communauté Française*)

2a.1. Podstawowe informacje. Administracja oświatowa

W Belgii przynależność do francuskiej grupy językowej deklaruje ok. 40% mieszkańców kraju. Jest to druga, po niderlandzkiej (ok. 60%), grupa językowa w kraju. Zdecydowana większość obywateli Wspólnoty Francuskiej zamieszkuje regiony Waloński i Stołeczny Brukseli, które administracyjnie obsługiwane są przez Federację Walonia-Bruksela (*Fédération Wallonie-Bruxelles*). Federacja ma swój parlament (*Parlement de la Fédération Wallonie-Bruxelles*) i rząd (*Gouvernement de la Fédération Wallonie-Bruxelles*).

Edukacja, wychowanie, szkolnictwo wszystkich szczebli, kształcenie ustawiczne, badania naukowe oraz całokształt polityki oświatowej pozostaje w gestii parlamentu i rządu Federacji.

Do kompetencji rządu w zakresie oświaty należy organizacja i kontrola systemu oświatowego, wyznaczanie kierunków rozwoju, podejmowanie reform, tworzenie programów, wdrażanie metod dydaktycznych i wychowawczych, budowanie i utrzymywanie struktur szkolnych oraz podejmowanie wszelkich środków, które mogą poprawić ich funkcjonowanie¹. Zadania te realizowane są przez Ministerstwo Federacji Walonii-Brukseli (*Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles*), w strukturze którego za sprawy edukacji odpowiedzialny jest Departament ds. Oświaty (*Administration générale de l'Enseignement*)².

Oświata we Wspólnocie Francuskiej organizowana i prowadzona jest przez różne podmioty finansowane z różnych źródeł. Dwie główne grupy instytucji edukacyjnych to sieć oświaty publicznej (*enseignement officiel*) i sieć oświaty wolnej³ (*enseignement libre*).

¹ Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA); https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/administration-and-governance-central-and-or-regional-level-5_fr.

² Visio-Organigramme MFWB, http://www.federation-wallonie-bruxelles.be/index.php?eID=tx_nawsecuredl&u=0&g=0&hash=dbac19c9ff9b5973d6ad15fb388802be50d00356&file=fileadmin/sites/portail/uploads/Illustrations_documents_images/A._A_propos_de_la_Federation/4._Ministere/4.1._Organigramme/Organigramme_25FEV_2015.pdf.

³ Najbliższym polskim odpowiednikiem belgijskiego terminu oświata wolna (*enseignement libre*) jest oświata niepubliczna.

Sieć oświaty publicznej

W ramach oświaty publicznej jednostkami prowadzącymi szkoły są dwa główne podmioty: Federacja Walonia-Bruksela (całościowe finansowanie przez rząd Federacji) oraz dwie rady: Rada władz subsydiowanej neutralnej edukacji publicznej – CPEONS (*Conseil des Pouvoirs organisateurs de l'Enseignement officiel neutre subventionné*)⁴ lub Rada edukacji gmin i prowincji – CECP (*Conseil de l'enseignement des communes et provinces*)⁵. Placówki zakładane przez Federację Walonia-Bruksela są w całości finansowane przez rząd Federacji, a placówki prowadzone przez CPEONS i CECP otrzymują tylko określone subwencje. Szkoły oświaty publicznej (Federacja, CPEONS, CECP) są placówkami świeckimi (neutralnymi światopoglądowo).

Sieć oświaty wolnej (niepublicznej)

W sieci oświaty wolnej jednostkami prowadzącymi szkoły są trzy podmioty: Federacja Wolnych Szkół Niezależnie Subwencionowanych – FELSI (*Fédération des Etablissements Libres Subventionnés Indépendants*)⁶, Sekretariat Generalny Kształcenia Katolickiego – SeGEC (*Secrétariat Général de l'Enseignement Catholique*)⁷ oraz osoby prywatne, które prowadzą placówki niezależne od systemu edukacji. Placówki zakładane przez FELSI i SeGEC są finansowane przede wszystkim z własnych źródeł, ale otrzymują także dodatkowe subwencje z Federacji Walonia-Bruksela. Szkoły niezależne od systemu edukacji (prywatne) utrzymują się wyłącznie z własnych źródeł. Szkoły FELSI są placówkami świeckimi, natomiast szkoły SeGEC są placówkami o charakterze wyznaniowym.

Nad sprawami organizacji, koordynacji i kontroli funkcjonowania systemu oświaty Federacji Walonia-Bruksela czuwa Generalny Inspektorat (*Service général de l'inspection*) powołany na podstawie dekretu z 8 marca 2007 r.⁸

⁴ <http://www.cpeons.be/>.

⁵ <http://www.cecp.be/>.

⁶ <http://www.felsi.eu>.

⁷ <http://enseignement.catholique.be>.

⁸ Décret relatif au service général de l'inspection, au service de conseil et de soutien pédagogiques de l'enseignement organisé par la Communauté française, aux cellules de conseil et de soutien pédagogiques de l'enseignement subventionné par la Communauté française et au statut des membres du personnel du service général de l'inspection et des conseillers pédagogiques, http://www.galilex.cfwb.be/document/pdf/31929_008.pdf.

2a.2. Organizacja systemu szkolnictwa we Wspólnocie Francuskiej

Zgodnie z art. 1 ustawy o obowiązku szkolnym¹, w Belgii obowiązkowy okres uczęszczania do szkoły i pobierania nauki wynosi 12 lat². Długość trwania nauki składa się z dwóch części i wynosi:

- 9 lat w pełnym wymiarze godzin dla uczniów w wieku 6–15 lat i
- 3 lata w pełnym lub niepełnym wymiarze godzin (np. łączenie nauki w szkole z nauką zawodu w przedsiębiorstwie) dla uczniów w wieku 15–18 lat.

Okres obowiązkowej nauki w pełnym wymiarze godzin (obowiązek szkolny) obejmuje 9 lat, w tym maksymalnie 7 lat nauki w szkole podstawowej i co najmniej pierwsze 2 lata nauki w pełnym wymiarze godzin w szkole średniej. Dalsza edukacja przez okres 3 lat jest także obowiązkowa i może odbywać się w niepełnym lub pełnym wymiarze godzin (obowiązek pobierania nauki) do ukończenia wieku 18 lat. Edukacja obowiązkowa jest bezpłatna.

Struktura ustroju szkolnego Wspólnoty Francuskiej

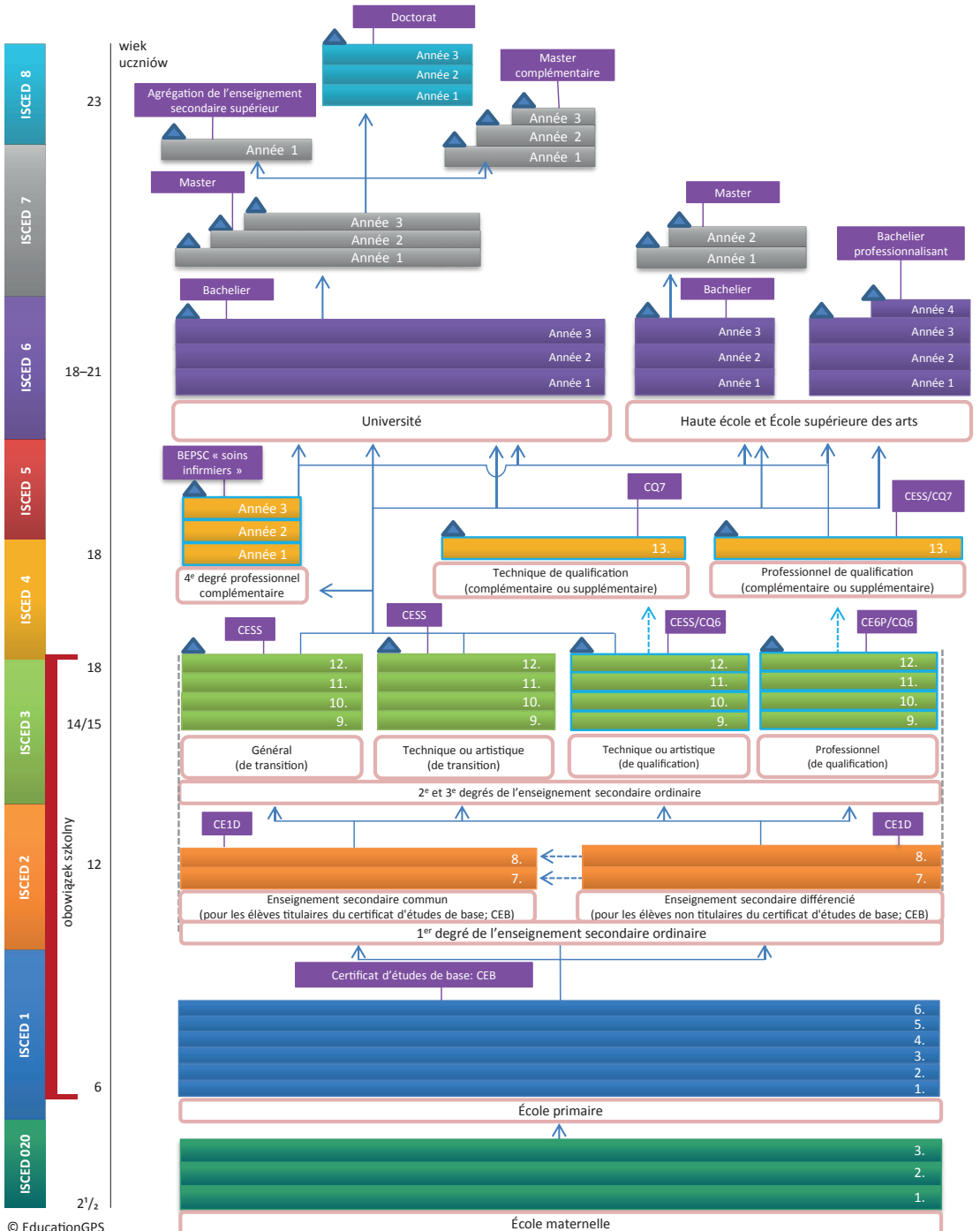
Zgodnie z dekretem określającym organizację i strukturę szkolnictwa³ we Wspólnocie Francuskiej wyróżniamy następujące poziomy kształcenia:

- ISCED 0 – Wczesna edukacja
 - przedszkole (*école maternelle*) – wiek: 2,5–6 lat.
- ISCED 1 – Szkolnictwo podstawowe
 - szkoła początkowa (*école primaire*) – wiek: 6–12 lat.
- ISCED 2 – Szkolnictwo średnie I (pierwszego) stopnia

¹ Loi concernant l'obligation scolaire L. 29-06-1983 MB 06-07-1983, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/09547_001.pdf.

² <http://www.enseignement.be/index.php?page=24546>.

³ Décret définissant les missions prioritaires de l'enseignement fondamental et de l'enseignement secondaire et organisant les structures propres à les atteindre. Lois 21557 D. 24-07-1997 M.B. 23-09-199. Date et page Moniteur belge: 23/09/1997 p.24653, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/21557_036.pdf.

Legenda (wyjaśnienie terminów użytych na rysunku)

POZIOMY EDUKACYJNE

École maternelle – przedszkole

École primaire – szkoła początkowa

1er degré de l'enseignement secondaire ordinaire – pierwszy stopień (cykl) szkolnictwa średniego

Enseignement secondaire commun (pour les élèves titulaires du certificat d'études de base; CEB) – szkolnictwo średnie wspólne (dla studentów posiadających świadectwo ukończenia edukacji podstawowej; CEB)

Enseignement secondaire différencié (pour les élèves non titulaires du certificat d'études de base; CEB) – szkolnictwo średnie zróżnicowane (dla studentów nie posiadających świadectwa ukończenia edukacji podstawowej; CEB)

2e et 3e degrés de l'enseignement secondaire ordinaire – pierwszy i drugi stopień (cykl) szkolnictwa średniego

Général (de transition) – profil ogólnokształcący (sekcja przejściowa)

Technique ou artistique (de transition) – profil techniczny lub artystyczny (sekcja przejściowa)

Technique ou artistique (de qualification) – profil techniczny lub artystyczny (sekcja kwalifikacji)

Professionnel (de qualification) – profil zawodowy (sekcja kwalifikacji)

4e degré professionnel complémentaire – czwarty stopień szkolnictwa średniego zawodowego uzupełniającego (poziom szkolnictwa policealnego, nie wyższe)

Technique de qualification (complémentaire ou supplémentaire) – szkoły średnie techniczne z sekcji kwalifikacji (kształcenie uzupełniające lub dodatkowe)

Professionnel de qualification (complémentaire ou supplémentaire) – szkoły średnie zawodowe z sekcji kwalifikacji (kształcenie uzupełniające lub dodatkowe)

Université – uniwersytet

Haute école et Ecole supérieure des arts – wyższa szkoła i wyższa szkoła artystyczna

DYPLOMY

Certificat d'études de base: CEB – świadectwo ukończenia edukacji podstawowej

CE1D (Certificat d'études du 1er Degré) – świadectwo ukończenia szkoły średniej pierwszego stopnia

CESS (Certificat d'enseignement secondaire supérieur) – świadectwo ukończenia szkoły średniej drugiego stopnia

CQ6 (Certificat de qualifications de 6ème professionnelle) – świadectwo uzyskania kwalifikacji zawodowych 6 klasy zawodowej szkoły średniej drugiego stopnia

CE6P (Certificat d'étude de 6ème professionnelle) – świadectwo kształcenia zawodowego 6 klasy w szkole średniej drugiego stopnia o profilu artystycznym lub zawodowym

BEPSC „soins infirmières” (Brevet d'Enseignement Professionnel Secondaire Complémentaire) – Dyplom Kształcenia Zawodowego Średniego Uzupełniającego (poziom szkolnictwa policealnego, nie wyższe) uprawniający do wykonywania zawodu np. opieka pielęgniarstwa

CQ7 (Certificat de qualifications de 7ème professionnelle) – świadectwo kwalifikacji zawodowych 7 klasy zawodowej szkoły średniej uzupełniającej drugiego stopnia (poziom szkolnictwa policealnego, nie wyższe)

Bachelier – licencjat

Bachelier professionnalisant – licencjat zawodowy ze specjalnością

Master – magister

Master complémentaire – magister studiów uzupełniających

Agrégation de l'enseignement secondaire supérieur – dyplom uprawniający do podjęcia pracy nauczycielskiej w szkolnictwie średnim drugiego stopnia

Doctorat – doktorat

OPIS TRANSFERÓW EDUKACYJNYCH (STRZAŁKI) I OZNACZEŃ LAT NAUKI

1. – lata edukacji przedszkolnej i szkolnej

Année 3 – rok studiów

- szkoła średnia I stopnia (*établissement d'enseignement secondaire*) – wiek: 12–14 lat.
- ISCED 3 – Szkolnictwo średnie II (drugiego) stopnia
- szkoła średnia II stopnia (*établissement d'enseignement secondaire*) – wiek: 14–18 lat.
- ISCED 4 – Szkolnictwo policealne
- szkoła średnia zawodowa uzupełniająca IV stopnia (*enseignement professionnel secondaire complémentaire – 4ème degré*) – wiek: powyżej 18 lat.
- ISCED 6, 7, 8 – Szkolnictwo wyższe
- szkolnictwo wyższe (*enseignement supérieur*), poziom licencjacki, magisterski i doktorski – wiek: powyżej 18 lat.

Edukacja przedszkolna

We Wspólnocie Francuskiej placówki edukacji przedszkolnej są bezpłatne i nieobowiązkowe. Rodzice mogą zapisać dziecko do jednego z czterech typów placówek:

- przedszkola publicznego organizowanego przez Francuską Wspólnotę,
- przedszkola publicznego organizowanego przez władze lokalne – prowincje (*les provinces*) i gminy (*les communes*),
- przedszkola niepublicznego (*enseignement libre*) świeckiego,
- przedszkola niepublicznego (*enseignement libre*) wyznaniowego (katolicyzm, protestantyzm, judaizm, islam, prawosławie).

Korzystanie z placówek edukacji przedszkolnej jest powszechne, a współczynnik skolaryzacji dzieci trzy-, cztero- i pięcioletnich niezmiennie od 2012 roku utrzymuje się na poziomie 85–90%⁴.

Przedszkole, choć nieobowiązkowe, stanowi w strukturze organizacji systemu szkolnego trzyletnią integralną część pierwszego etapu edukacji podstawowej (*enseignement fondamental*)⁵.

⁴ http://www.directionrecherche.cfwb.be/index.php?eID=tx_nawsecuredl&u=0&file=fileadmin/sites/sr/upload/sr_super_editor/sr_editor/documents/statistiques/CC2014_enseignement.pdf&hash=fb147f40a01618de36b9ec551ba1567c99d482d3.

⁵ Władze oświatowe planują, że od roku szkolnego 2020/2021 r. obowiązkiem szkolnym mają zostać objęte dzieci od 5 roku życia. Władze oświatowe planują, że od roku szkolnego 2020/2021 r. obowiązkiem szkolnym mają zostać objęci uczniowie od 5 roku życia; <http://www.enseignement.be/index.php?page=24546>.

Szkolnictwo podstawowe

Sześcioletnia szkoła początkowa (*école primaire*) objęta jest obowiązkiem szkolnym i przeznaczona dla uczniów w wieku od 6 do 12 lat. Przez dwie pierwsze klasy (określane jako P1, P2), wraz z trzema latami edukacji przedszkolnej (określanymi jako M1, M2, M3), stanowi kontynuację I etapu edukacji podstawowej. Kolejne cztery lata szkoły początkowej podzielone są na dwa dwuletnie cykle edukacyjne (P3 i P4 – cykl 1 oraz P5 i P6 – cykl 2), które stanowią II etap edukacji podstawowej. Na zakończenie etapu edukacji podstawowej, czyli po 6 klasie (P6) szkoły początkowej przewidziany jest dla wszystkich uczniów obowiązkowy egzamin końcowy edukacji podstawowej. Jest to zewnętrzny egzamin z języka francuskiego, matematyki oraz wiedzy ogólnej i kompetencji społecznych. Egzamin odbywa się w połowie czerwca i trwa przez cztery dni. Żeby zdać egzamin uczeń musi uzyskać z każdego przedmiotu co najmniej 50% punktów. W wypadku gdy jeden z przedmiotów jest poniżej 50%, komisja może przeanalizować wyniki kształcenia z ostatnich dwóch lat i na tej podstawie wydać ostateczną decyzję. Uczniowie, którzy zdali egzamin, uzyskują świadectwo ukończenia edukacji podstawowej – CEB (*Certificat d'Études de Base*)⁶, które uprawnia do dalszej nauki na poziomie szkoły średniej pierwszego stopnia – ścieżka ogólnokształcąca.

Szkolnictwo średnie

Szkolnictwo średnie (*enseignement secondaire*) dzieli się na szkolnictwo średnie pierwszego i drugiego stopnia. Oba poziomy rozdzielono na trzy cykle (stopnie) – po dwa lata każdy:

- szkoła średnia I stopnia
 - cykl (stopień) obserwacji (*degré d'observation*) – dla uczniów w wieku od 12 do 14 lat (maksymalnie 16 lat).
- szkoła średnia II stopnia
 - cykl (stopień) orientacji (*degré d'orientation*) – dla uczniów w wieku od 14 do 16 lat,
 - cykl (stopień) determinacji (*degré de détermination*) – dla uczniów w wieku od 16 do 18 lat.

⁶ <http://www.enseignement.be/index.php?page=25527>, <http://www.enseignement.be/index.php?page=26245>.

Szkolnictwo średnie I (pierwszego) stopnia

Warunkiem koniecznym rozpoczęcia nauki na poziomie szkolnictwa średniego pierwszego stopnia w ścieżce ogólnokształcącej jest uzyskanie CEB. Uczniowie posiadający CEB mogą rozpocząć naukę w pierwszym cyklu obserwacji (*degré d'observation*), w pierwszej klasie o profilu ogólnokształcącym – 1C (*1ère année commune*) i kontynuować w drugim roku nauki – w klasie 2C (*2e année commune*).

Uczniowie, którzy nie posiadają CEB rozpoczynają naukę w pierwszym cyklu obserwacji (*degré d'observation*) w 1 klasie o profilu zróżnicowanym uzupełniającym – 1D (*1ère année différenciée*) z możliwością kontynuowania nauki w 2 klasie – 2D (*2e année différenciée*). Głównym celem tego profilu jest umożliwienie uzupełnienia wiedzy i przygotowanie uczniów do uzyskania CEB. Uczniowie, którzy uzyskają *Certificat d'Études de Base*, mogą zostać przeniesieni do profilu ogólnokształcącego. Uczniowie, którzy ukończyli 16 lat i nie uzyskali CEB, otrzymują możliwość realizacji obowiązku nauczania przez uczestnictwo w specjalnym roku kształcenia o profilu zróżnicowanym uzupełniającym wspieranym przez orientację pedagogiczno-zawodową w klasie określonej symbolem 3 S-DO (*année spécifique de différenciation et d'orientation*). Klasy 3 S-DO organizowane są na poziomie szkolnictwa średniego drugiego stopnia o profilu zawodowym w celu wsparcia uczniów w wyborze i uzyskaniu przez nich uprawnień zawodowych umożliwiających wejście na rynek pracy.

Po zakończeniu szkoły średniej I stopnia, czyli po drugiej klasie 2C lub 2D, podobnie jak w wypadku edukacji podstawowej, przewidziany jest dla wszystkich uczniów obowiązkowy egzamin końcowy. Egzamin obejmuje sprawdziany z języka francuskiego, języków obcych, matematyki, nauk przyrodniczych oraz z przedmiotów określonych profilem szkoły. Warunki zdania egzaminu są identyczne jak w przypadku CEB – uzyskanie z każdego przedmiotu co najmniej 50% punktów. Uczniowie, którzy zdali egzamin, uzyskują świadectwo ukończenia szkoły średniej pierwszego stopnia – CE1D (*Certificat d'Études du 1er Degré*), które uprawnia do dalszej nauki na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia.

Szkolnictwo średnie II (drugiego) stopnia

Warunkiem koniecznym rozpoczęcia nauki na poziomie szkolnictwa średniego drugiego stopnia jest posiadanie świadectwa CE1D.

Szkolnictwo średnie drugiego stopnia dzieli się na 4 profile kształcenia:

- ogólnokształcący – G (*général*),

- techniczny – T (*technique*),
- artystyczny – A (*artistique*),
- zawodowy – P (*professionnel*).

Nauka w szkole średniej trwa 4 lata, ale istnieje możliwość przedłużenia jej o rok, aby lepiej przygotować się do końcowego egzaminu szkoły średniej II stopnia. Pierwszy rok nauki – dla typów G, T i A nazywano sekcją przejściową (*section de transition*), a dla typu P sekcją kwalifikacji (*section de qualification*) – jest rokiem orientacji, w którym zapadają decyzje o dalszej ścieżce kształcenia. Uczniowie mają zatem do wyboru:

- sekcję przejściową w szkole średniej o profilu ogólnokształcącym (*général*) – klasy 3G⁷ oraz technicznym (*technique*) lub artystycznym (*artistique*) – klasy 3TT,
- sekcję kwalifikacji w szkole średniej zawodowej artystycznej (*artistique*) oraz technicznej (*technique*) – klasy 3TQ, i przysposabiającej do konkretnego zawodu (*professionnel*) – klasy 3P.

Obowiązkowe kształcenie ogólnokształcące, techniczne i artystyczne odbywa się w pełnym wymiarze godzin, a zawodowe może odbywać się w niepełnym wymiarze, czyli w systemie dualnym, gdzie część czasu przeznaczona jest na naukę w szkole, a część w zakładzie pracy.

Kształcenie w szkole średniej o profilu ogólnokształcącym, technicznym i artystycznym kończy się egzaminem zewnętrznym z języka francuskiego i historii. Uzyskanie z każdego przedmiotu co najmniej 50% punktów uprawnia do uzyskania świadectwa ukończenia szkoły średniej drugiego stopnia – CESS (*Certificat d'enseignement secondaire supérieur*). Egzamin jest obowiązkowy dla wszystkich uczniów kończących ostatnią klasę szkoły średniej (klasa szósta – 6G, 6TT, 6TQ, 6P) lub klasę dodatkową (klasa siódma – 7G, 7TQ, 7P). W szkołach artystycznych i technicznych, zgodnie z profilem placówek, dodatkowo organizuje się egzaminy potwierdzające umiejętności zawodowe.

Kształcenie w szkole średniej zawodowej artystycznej i szkole przysposabiającej do konkretnego zawodu kończy się egzaminem (może mieć formę realizacji projektu, wykonania określonego zadania zawodowego itp.) uprawniającym do uzyskania świadectwa kształcenia zawodowego 6 klasy zawodowej szkoły średniej II stopnia – CE6P (*Certificat d'étude de 6ème professionnelle*) lub świadectwa uzyskania kwalifikacji zawodowych 6 klasy zawodowej szkoły średniej II stopnia – CQ6 (*Certificat de qualifications de 6ème professionnelle*).

⁷ Szkoła średnia II stopnia stanowi integralną część dwóch lat nauki w szkole średniej I stopnia i stąd oznaczenia kolejnych klas rozpoczynają się od cyfry 3.

Szkolnictwo policealne

We Wspólnocie Francuskiej system szkolnictwa policealnego – okreśłany jako szkolnictwo średnie zawodowe uzupełniające IV stopnia (*enseignement professionnel secondaire complémentaire – 4ème degré*) – zespolony jest ze średnim kształceniem i doskonaleniem zawodowym. Szkoły średnie techniczne i zawodowe z sekcji kwalifikacji (*section de qualification*) proponują różne formy rocznego uzupełniającego kształcenia i doskonalenia zawodowego w dodatkowych klasach siódmych 7TQ lub 7P, np. z dziedziny hotelarstwo europejskie, opieka nad dziećmi. Warunkiem koniecznym do rozpoczęcia nauki w uzupełniającym kształceniu zawodowym jest ukończenie 6 klasy szkoły średniej drugiego stopnia i uzyskanie świadectwa CESS lub CE6P, lub CQ6. Absolwenci rocznego kształcenia uzupełniającego uzyskują świadectwa kwalifikacji zawodowych 7 klasy zawodowej szkoły średniej II stopnia – CQ7 (*Certificat de qualifications de 7ème professionnelle*) lub świadectwa kształcenia zawodowego 7 klasy szkoły średniej II stopnia – CE7 (*Certificat d'étude de 7ème professionnelle*).

Oprócz jednorocznych szkół uzupełniających kształcenie zawodowe ważnym segmentem szkolnictwa poziomu ISCED 4 są trzyletnie szkoły o profilu medycznym i paramedycznym. Placówki tego typu głównie organizowane i prowadzone są przez Radę władz subsydiowanej neutralnej edukacji publicznej – CPEONS (*Conseil des Pouvoirs organisateurs de l'Enseignement officiel neutre subventionné*). Zgodnie z art. 2 dekretu z 11 maja 2017 r. dotyczącego kształcenia zawodowego na poziomie średnim uzupełniającym⁸ wśród zawodów, które nie wymagają wykształcenia wyższego, a mogą być nauczane w ramach kształcenia uzupełniającego zawodowego, znajdują się między innymi zawody pielęgniarstwa i położnej oraz zawody paramedyczne, takie jak np: logopeda, audiolog, dietetyk, asystent farmaceuty, ergoterapeuta, opiekun medyczny, terapeuta zajęciowy, ortoptysta, technik obrazowania medycznego. W tych właśnie specjalnościach, po odbyciu wymaganych praktyk i zdaniu egzaminów, absolwenci otrzymują dyplom/patent (*brevet*)⁹ uprawniający do wykonywania określonego zawodu.

⁸ Décret relatif au quatrième degré de l'enseignement professionnel secondaire complémentaire, section soins infirmiers D. 11-05-2017 M.B. 23-06-2017, <http://www.cpeons.be/Files/files/Second/EPSC%20-%204%C3%A8%20degr%C3%A9%20infirmi%C3%A8res/2017-05-11%20D%C3%A9cret%20cc%204%C3%A8%20degr%C3%A9%20EPSC%20section%20soins%20infirmiers.pdf>.

⁹ Tamże, s. 13: Annexe au décret du 11 mai 2017 relatif au quatrième degré de l'enseignement professionnel secondaire complémentaire, section soins infirmiers.

Szkolnictwo wyższe

Podmioty szkolnictwa wyższego posiadające akredytacje Federacji Walonia-Bruksela wdrożyły główne reformy i założenia procesu bolońskiego¹⁰, co doprowadziło do pełnej integracji z Europejskim Obszarem Szkolnictwa Wyższego. Wszystkie inne placówki szkolnictwa wyższego nieposiadające akredytacji uważane są za oferujące prywatną edukację. Kształcenie realizowane przez te podmioty nie podlega żadnym regulacjom, zarówno pod względem wymaganych opłat, jak i treści oferowanych programów.

Podstawy prawne szkolnictwa wyższego Federacji zostały zawarte w dekreecie z 7 listopada 2013 r. określającym warunki funkcjonowania kształcenia wyższego oraz organizację studiów wyższych (dalej: dekret)¹¹. Artykuł 83 dekretu określa cztery obszary nauki, w których mogą być organizowane studia wyższe. Są to: nauki humanistyczne i społeczne, zdrowie, nauka i technika, sztuka. Zgodnie z art. 10–12 dekretu wśród uczelni uznanych przez władze Federacji znalazło się 6 uniwersytetów (*Universités*), 19 wyższych szkół (*Hautes Écoles*) i 16 wyższych szkół artystycznych (*Écoles Supérieures des Arts*) – akademie, instytuty, konserwatoria.

Warunkiem rozpoczęcia nauki w wybranej placówce szkolnictwa wyższego jest uzyskanie świadectwa ukończenia szkoły średniej drugiego stopnia CESS o profilu ogólnokształcącym (G) oraz technicznym lub artystycznym (TT). Kandydaci, którzy nie posiadają wyżej wymienionego świadectwa lub ekwiwalentnego dyplomu, muszą przystąpić do obowiązkowego egzaminu wstępnego (*examen d'admission*) organizowanego przez szkoły wyższe. Dodatkowo w uczelniach artystycznych obowiązują selekcyjne egzaminy związane z określeniem uzdolnień i umiejętności kandydatów.

Uczelnie proponują studia licencjackie (3 lata), studia magisterskie (2–4 lata) i studia doktoranckie (min. 3 lata i więcej). Każde z nich kończą się egzaminem i/lub pracą dyplomową. W wyniku ukończenia studiów licencjackich absolwent uzyskuje dyplom licencjata (*bachelier*) lub licencjata zawodowego ze specjalnością (*bachelier professionnalisant*), np. licencjat ze specjalnością prawa podatkowego. Po ukończeniu studiów magisterskich absolwent uzyskuje dyplom magi-

¹⁰ Proces boloński (ang. *Bologna process*) to całokształt działań podejmowanych przez państwa europejskie skierowanych na współpracę, koordynację i harmonizację systemów szkolnictwa wyższego.

¹¹ Décret définissant le paysage de l'enseignement supérieur et l'organisation académique des études D.07-11-2013, Docu 39681, http://www.galilex.cfwb.be/document/pdf/39681_029.pdf.

stra (*master*) lub magistra ze specjalnością w konkretnym zawodzie (*master de spécialisation*) lub magistra studiów uzupełniających (*master complémentaire*), a po ukończeniu studiów doktoranckich i obronie pracy doktorskiej – dyplom i stopień doktora (*docteur*).

2a.3. Kształcenie nauczycieli

We Wspólnocie Francuskiej nauczyciele na wszystkich poziomach edukacyjnych muszą posiadać ukończone studia wyższe. Nauczyciele z poziomu placówek przedszkolnych, szkół początkowych i średnich pierwszego stopnia muszą mieć ukończone studia licencjackie, a z poziomu szkół średnich drugiego stopnia i wszystkich innych placówek powyżej szkolnictwa średniego – muszą posiadać wykształcenie wyższe magisterskie.

Kształcenie nauczycieli prowadzone jest w placówkach szkolnictwa wyższego w:

- uniwersytetach (*Universités*),
- wyższych szkołach (*Hautes Écoles*),
- wyższych szkołach artystycznych (*Écoles Supérieures des Arts*) i
- placówkach kształcenia ustawicznego noszących nazwę instytucji promocji społecznej (*Établissements de Promotion sociale*).

Kształcenie nauczycieli dla potrzeb edukacji wczesnoszkolnej i podstawowej realizowane jest w wyższych szkołach (*Hautes Écoles*) specjalizujących się w dziedzinie edukacji. Studia poziomu licencjackiego trwają 3 lata i kończą się uzyskaniem tytułu nauczyciela kształcenia przedszkolnego (*instituteur de l'enseignement maternel*) lub nauczyciela kształcenia początkowego (*instituteur de l'enseignement primaire*).

Kandydaci do zawodu nauczyciela w szkole średniej I stopnia, muszą ukończyć trzyletnie studia licencjackie w wyższych szkołach (*Hautes Écoles*) z przedmiotu, jakiego będą nauczać, uzupełnione o dodatkowe przedmioty z dziedzin nauk pedagogicznych, psychologicznych i oświatowych. Studia kończą się uzyskaniem tytułu nauczyciela szkoły średniej niższej (*professeur du secondaire inférieur*). Nauczyciele muzyki muszą ukończyć studia licencjackie w Wyższej Szkole Artystycznej (*Ecole supérieure des Arts*).

Kandydaci, którzy zamierzają podjąć pracę w charakterze nauczyciela przedmiotu w szkole średniej II stopnia, muszą ukończyć studia magisterskie na uniwersytecie (*université*) z dziedziny, którą chcą nauczać. Studia kończą się uzyskaniem tytułu nauczyciela szkoły średniej wyższej/drugiego stopnia (*professeur*

du secondaire supérieur). Absolwent studiów po zdaniu egzaminów i uzyskaniu tytułu nauczycielskiego odbywa obowiązkowy roczny staż, od wyniku którego ostatecznie zależy podjęcie pracy. Nauczyciele przedmiotów technicznych i zawodowych w szkołach średnich drugiego stopnia muszą ukończyć w *Hautes Écoles* studia licencjackie z kierunkowego przedmiotu oraz ukończyć kształcenie pedagogiczne w placówkach promocji społecznej (*Établissements de Promotion sociale*), uzyskując Świadectwo Zdolności Pedagogicznych – CAP (*Certificat d’Aptitudes Pédagogiques*)¹, wydawane przez Komisję Językową Federacji Walonia-Bruksela.

¹ <http://www.enseignement.be/index.php?page=27003>.

2a.4. Podsumowanie. Problemy

Cechą charakterystyczną polityki oświatowej Wspólnoty Francuskiej realizowanej przez parlament i rząd Federacji Walonia-Bruksela jest nieustanne reformowanie i poszukiwanie nowych rozwiązań edukacyjnych. Od początku XXI wieku podjęto wiele reform dotyczących np. kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli czy nadzoru pedagogicznego. W konsekwencji różnych idei, potrzeb i nurtów reformatorskich we francuskojęzycznej oświacie w 2017 roku powstał dokument partycypacyjny – Pakt na rzecz doskonałości w kształceniu (*Le Pacte pour un Enseignement d'excellence*)¹. Jego autorami byli eksperci, naukowcy, nauczyciele, dyrektorzy szkół, rodzice i przedstawiciele różnych środowisk społecznych. Dokument wskazuje oczekiwane i konieczne, najpilniejsze oraz najważniejsze kierunki przemian w oświacie Wspólnoty Francuskiej na najbliższe 15 lat, czyli do 2032 roku. Wśród najważniejszych zadań wskazano m.in.:

- wzrost uczestnictwa w edukacji przedszkolnej (wprowadzenie obowiązku przedszkolnego dla dzieci od 5 roku życia),
- opracowanie nowoczesnej jednolitej ramy programowej dla dzieci w wieku 3–15 lat (program interdyscyplinarny połączony z politechnicznym),
- nowa strategia walki z drugorocznością (orientacja i poziomowanie),
- mniej administracji – więcej pedagogiki (radikalne zmniejszenie obowiązków administracyjno-dokumentacyjnych realizowanych przez nauczycieli).

Jednym z najważniejszych problemów, z jakimi od wielu lat boryka się szkolnictwo obowiązkowe Federacji Walonia-Bruksela, jest zagadnienie terminowego kończenia poszczególnych poziomów edukacyjnych oraz drugoroczność, czyli pozostawanie w tej samej klasie na kolejny rok lub kolejne lata. Zgodnie z danymi statystycznymi z 2018 roku władz oświatowych Federacji, w latach 2015–2016 w szkołach początkowych 14% uczniów nie kończyło w terminie podstawowej edukacji, a w szkołach średnich wartość ta wyniosła aż 48%², co stano-

¹ <http://www.pactedexcellence.be/index.php/lessentiel-du-pacte/>.

² Les indicateurs de l'enseignement 2017, Fédération Wallonie-Bruxelles, Ministère Administration générale de l'Enseignement Service général du Pilotage du Système éducatif, Bruxelles 2018, <http://www.enseignement.be/index.php?page=0&navi=2264>.

wiło najwyższy wskaźnik w Europie. Stan ten utrzymuje się w oświacie Wspólnoty Francuskiej od dłuższego czasu, a władze szkolne próbują przeciwdziałać temu zjawisku między innymi przez dodatkowe wsparcie językowe dla uczniów z rodzin emigranckich, wprowadzenie zintensyfikowanej pracy indywidualnej z uczniem z trudnościami edukacyjnymi, zmniejszanie liczby uczniów w klasie, tworzenie uczniowskich grup wsparcia przedmiotowego oraz kształcenie ustawiczne nauczycieli.

Wspólnota Flamandzka (*Vlaamse Gemeenschap*)

2b.1. Podstawowe informacje. Administracja oświatowa

Językiem oficjalnym Wspólnoty Flamandzkiej jest niderlandzki nazywany także językiem flamandzkim. W Belgii przynależność do niderlandzkiej grupy językowej deklaruje ok. 60% mieszkańców kraju. Jest to najliczniejsza grupa językowa w kraju, drugą jest francuska grupa językowa, do której przynależność deklaruje ok. 40% mieszkańców. Mniejszości narodowe na obszarze belgijskiej Flandrii mówią także po francusku, turecku, arabsku, włosku, hiszpańsku, angielsku, niemiecku i w jidysz. Większość z nich to imigranci, którzy przybyli do Belgii w ciągu ostatnich dziesięcioleci. W niektórych miejscowościach w pobliżu granicy z Walonią francuski jest drugim językiem urzędowym. Podobnie rzecz ma się z językiem niderlandzkim w pogranicznych gminach walońskich.

Obywatele Wspólnoty Flamandzkiej zamieszkują regiony Flandrii i Region Stołeczny Brukseli. Władzę we Wspólnocie sprawuje parlament (*Vlaams Parlement*) i rząd (*Vlaamse overheid*). Językiem oficjalnym jest język niderlandzki.

Edukacja, wychowanie, szkolnictwo wszystkich szczebli, kształcenie ustawiczne, badania naukowe oraz całokształt polityki oświatowej pozostaje w gestii parlamentu i rządu Wspólnoty.

Do kompetencji rządu w zakresie oświaty należy organizacja i kontrola systemu oświatowego, wyznaczanie kierunków rozwoju, podejmowanie reform, tworzenie programów, wdrażanie metod dydaktycznych i wychowawczych, budowanie i utrzymywanie struktur szkolnych oraz podejmowanie wszelkich środków, które mogą poprawić ich funkcjonowanie¹. Zadania te realizowane są przez Ministerstwo Oświaty i Kształcenia (*Beleidsdomein Onderwijs en Vorming*)², w którym wyodrębniono administracyjnie jeden departament, trzy agencje i cztery rady:

- Departament Edukacji i Szkoleń (*Departement Onderwijs en Vorming*)³,

¹ Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA); https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/belgium-flemish-community_en.

² <https://www.vlaanderen.be/nl/contact/adressengids/administratieve-diensten-van-de-vlaamse-overheid/beleidsdomein-onderwijs-en-vorming>.

³ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/departement-onderwijs-en-vorming>.

- Agencja ds. Usług Edukacyjnych (*Agentschap voor Onderwijsdiensten*)⁴,
- Agencję ds. Szkolnictwa Wyższego, Kształcenie dorosłych, Kwalifikacje (*Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen*)⁵,
- Agencja ds. Infrastruktury Edukacyjnej (*Agentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs*)⁶,
- Flamandzka Rada Uniwersytecka (*Vlaamse Hogescholenraad*)⁷,
- Flamandzka Rada Międzyuniwersytecka (*Vlaamse Interuniversitaire Raad*)⁸,
- Rada ds. Sporów związanych z decyzjami podjętymi w sprawie postępów w nauce (*Raad voor Betwistingen inzake Studievoortgangsbepalingen*)⁹,
- Flamandzka Rada Edukacji (*Vlaamse Onderwijsraad*)¹⁰.

W zakresie kompetencji Ministerstwa Oświaty i Kształcenia leży realizacja polityki oświatowej Wspólnoty, organizacja systemu szkolnego, opracowywanie wymagań programowych i egzaminacyjnych, kształcenie nauczycieli oraz wszelkie inne zagadnienia związane z procesem dydaktyczno-wychowawczym oraz organizacyjnym w oświacie.

Oświata we Wspólnocie Flamandzkiej zorganizowana i prowadzona jest przez różne podmioty, różnie zarządzane i różnie finansowane. Wspólnota nie posiada autonomii finansowej i w 95% finansowana jest z budżetu państwa.

Szkoły zakładane i prowadzone przez władze Wspólnoty znajdują się w tzw. oficjalnej (publicznej) sieci szkolnej (*officieel onderwijs*). Mogą być to szkoły zakładane przez rząd Wspólnoty (*gemeenschapsonderwijs*) lub władze lokalne (*gemeentelijke, provinciale*). Placówki niepubliczne prowadzone przez osoby fizyczne, stowarzyszenia, kongregacje, instytucje, związki wyznaniowe – wspierane dotacjami rządowymi – określane są jako bezpłatna sieć szkolna (*vrij onderwijs*). Oprócz szkół oficjalnych i niepublicznych funkcjonuje także niewielka liczba samofinansujących się wolnych (*vrije*) placówek prywatnych nieotrzymujących dofinansowania od flamandzkiego rządu.

⁴ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/agentschap-voor-onderwijsdiensten>.

⁵ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/agentschap-voor-hoger-onderwijs-volwassenenonderwijs-kwalificaties-en-studietoelagen>.

⁶ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/agentschap-voor-infrastructuur-in-het-onderwijs>.

⁷ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/vlaamse-hogescholenraad>.

⁸ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/vlaamse-interuniversitaire-raad>.

⁹ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/raad-voor-betwistingen-inzake-studievoortgangsbepalingen>.

¹⁰ <https://www.vlaanderen.be/organisaties/vlaamse-onderwijsraad>

Szkoły całkowicie finansowane z budżetu Wspólnoty Flamandzkiej lub placówki niepubliczne otrzymujące dotacje działają w jednej z trzech głównych sieci edukacyjnych (*onderwijsnet*).

- Działaj! Edukacja Wspólnoty Flamandzkiej (*GO! – onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap*)¹¹ – sieć szkół finansowana przez rząd Wspólnoty promująca i realizująca model edukacji społecznej. Projekt koncentruje się na wychowaniu dziecka do stania się wolnym, dojrzałym człowiekiem w nowoczesnym społeczeństwie. Promuje aktywne obywatelstwo oparte na szacunku, szczerości, równości, otwartości i zaangażowaniu człowieka. Szkoły pracujące w sieci Działaj! Edukacja Wspólnoty Flamandzkiej skupiają się w procesie wychowawczym na szacunku wobec uniwersalnych prawa człowieka i podstawowych wolności, na działaniach zgodnych z demokratycznymi wartościami oraz na budowaniu sprawiedliwości społecznej,
- Oficjalnie dotowana edukacja – OGO (*Officieel gesubsidieerde onderwijs*)¹² – sieć edukacyjna przeznaczona dla szkół organizowanych i prowadzonych przez władze lokalne. Głównym celem jest udzielanie wsparcia finansowego, pomoc dydaktyczna i organizacyjna w realizacji edukacyjnych inicjatyw uczniów, nauczycieli lub szkół oraz dofinansowanie kształcenia w przedmiotach: etyka lub wybrana religia,
- Prywatna dotowana edukacja – VGO (*Gesubsidieerd vrij onderwijs*)¹³ – sieć edukacyjna placówek niepublicznych prowadzonych przez osoby fizyczne, stowarzyszenia, kongregacje, instytucje, związki wyznaniowe. Uczęszcza do nich ponad 60% wszystkich dzieci zapisanych do przedszkoli i szkół początkowych oraz ponad 75% uczniów szkół średnich. Celem sieci jest wspieranie finansowe szkół w zakresie wychowawczym, metodycznym i organizacyjnym.

¹¹ <http://www.g-o.be/>.

¹² <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/officieel-en-vrij-onderwijs-onderwijsnetten-en-koepels>.

¹³ <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/officieel-en-vrij-onderwijs-onderwijsnetten-en-koepels>.

2b.2. Organizacja systemu szkolnictwa we Wspólnocie Flamandzkiej

Zgodnie z art. 1 ustawy z 29 czerwca 1983 r. o obowiązku szkolnym¹ w Belgii obligatoryjny okres uczęszczania do szkoły i pobierania nauki wynosi 12 lat². Okres obowiązkowej nauki w pełnym wymiarze godzin (obowiązek szkolny) obejmuje 9 lat, w tym maksymalnie 7 lat nauki w szkole podstawowej i co najmniej pierwsze 2 lata nauki w pełnym wymiarze godzin w szkole średniej. Dalsza edukacja przez okres 3 lat jest także obowiązkowa i może odbywać się w pełnym lub niepełnym wymiarze godzin (np. łączenie nauki w szkole z nauką zawodu w przedsiębiorstwie) dla uczniów w wieku 15–18 lat. Edukacja obowiązkowa jest bezpłatna.

Określanie początku i końca obowiązku szkolnego jest wyłączone z kompetencji wspólnot, zatem długość obowiązkowej nauki we Wspólnocie Flamandzkiej jest identyczna jak na całym terytorium Królestwa Belgii i wynosi 12 lat.

Struktura ustroju szkolnego Wspólnoty Flamandzkiej

Zgodnie z dekretem z 17 kwietnia 1997 r. o szkolnictwie podstawowym (dalej: dekret o szkolnictwie podstawowym)³, we Wspólnocie Flamandzkiej wyróżniamy następujące poziomy kształcenia:

- ISCED 0 – Wczesna edukacja
 - przedszkole (*kleuteronderwijs*) – wiek: 2,5–6 lat.
- ISCED 1 – Szkolnictwo podstawowe
 - szkoła początkowa (*lager onderwijs*) – wiek: 6–12 lat.
- ISCED 2 – Szkolnictwo średnie I (pierwszego) stopnia
 - szkoła średnia I stopnia (*secundair onderwijs 1ste graad*) – wiek: 12–14 lat.
- ISCED 3 – Szkolnictwo średnie II (drugiego) stopnia

¹ Loi concernant l'obligation scolaire L. 29-06-1983 MB 06-07-1983, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/09547_001.pdf.

² <http://www.enseignement.be/index.php?page=24546>.

³ Decreet basisonderwijs BS 17/04/1997 (pagina 8972), <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12254>.

- szkoła średnia II stopnia (*secundair onderwijs 2de graad*) – wiek: 14–18 lat.
- ISCED 4 – Szkolnictwo policealne
- szkoła średnia wyższa zawodowa uzupełniająca IV stopnia (*middelbaar beroepsonderwijs als aanvulling op de vierde graad – 4de graad*) – wiek: powyżej 18 lat.
- ISCED 5, 6, 7, 8 – Szkolnictwo wyższe
- szkolnictwo wyższe (*hoger onderwijs*) – poziom licencjacki, magisterski i doktorski.

Edukacja przedszkolna

We Wspólnocie Flamandzkiej zgodnie z dekretem o zarządzaniu szkolnictwem podstawowym⁴ edukacja przedszkolna jest bezpłatna i nieobowiązkowa. Obejmuje dzieci w wieku od 2,5 roku do 6 lat. Rodzice mogą zapisać dzieci do przedszkoli publicznych organizowanych przez Wspólnotę Flamandzką, władze lokalne lub podmioty prywatne. W roku szkolnym 2016/2017 najwięcej przedszkoli – 61,7% działało w sieci oświatowej VGO, 22,6% w sieci OGO, a 15,7% w sieci GO⁵.

Placówki przedszkolne mogą być zlokalizowane w kompleksie szkolnym lub w oddzielnych budynkach. Wszystkie nowo budowane szkoły początkowe mają obowiązek otwierania oddziałów przedszkolnych i przyjmowania do nich dzieci. Opieka przedszkolna cieszy się dużym zaufaniem społecznym, co jest konsekwencją dużej dostępności do placówek i wysokiego poziomu edukacji. Dostępność wychowania przedszkolnego jest powszechna i choć przedszkole nie jest obowiązkowe to zdecydowana większość dzieci zamieszkałych we Wspólnocie Flamandzkiej uczęszcza do wybranych placówek. W 2016 roku do przedszkoli uczęszczało 98,6% trzylatków, 98,9% czterolatków i 99,0% pięciolatków⁶. Bardzo wysoki procent skolaryzacji przedszkolnej (zwłaszcza pięciolatków) wynika też z faktu, że warunkiem niezbędnym i koniecznym przyjęcia dziecka do szkoły początkowej jest jego udział w zajęciach przedszkolnych w placówce niderlandskojęzycznej przez 250 dni w roku poprzedzającym rozpoczęcie edukacji obowiązkowej⁷.

⁴ Tamże.

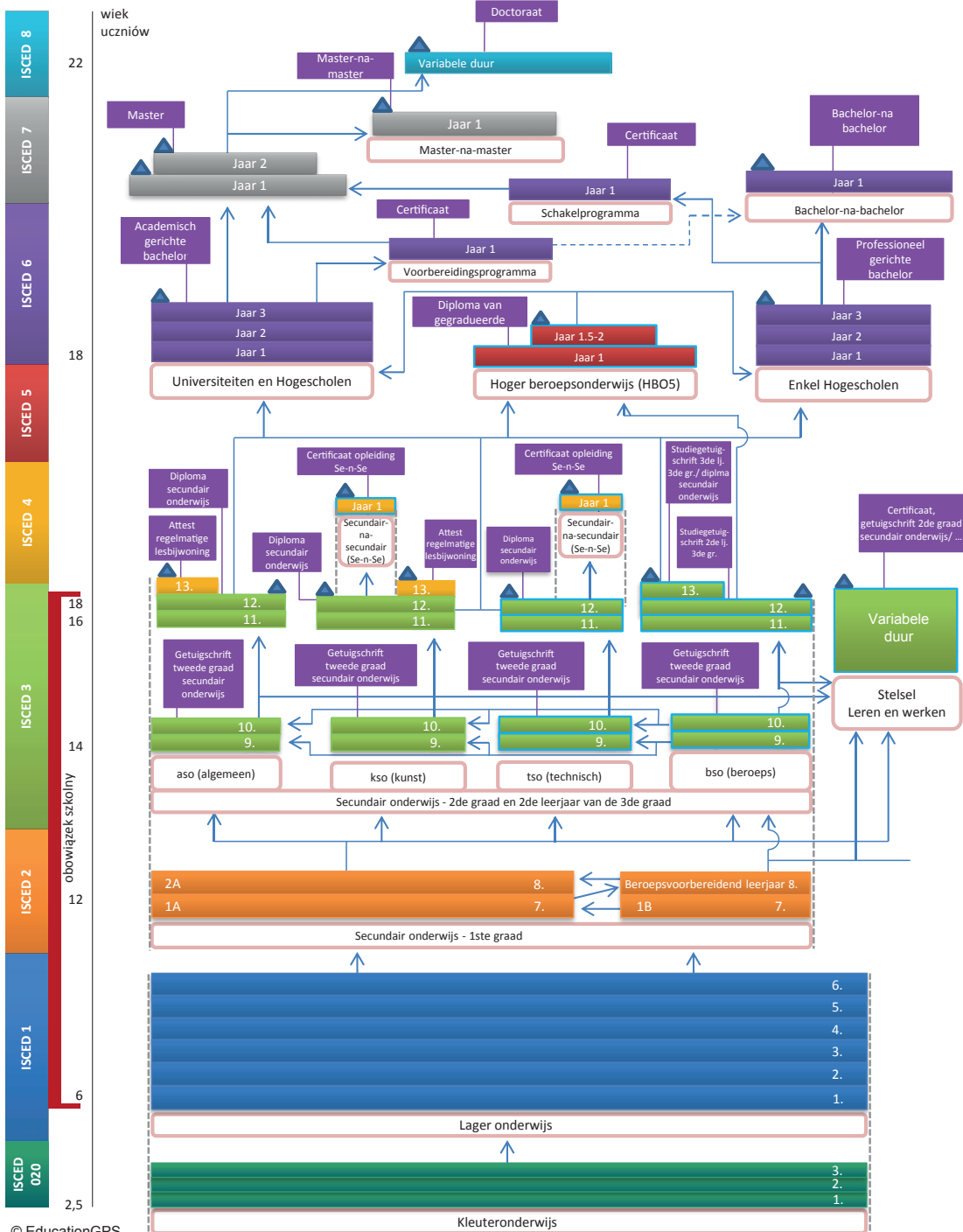
⁵ Vlaams onderwijs in cijfers 2016–2017, <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vlaams-onderwijs-in-cijfers-2016-2017>.

⁶ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/kleuteronderwijs>.

⁷ Cijfers, <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/kleuteronderwijs>.

België (Vlaamse Gemeenschap)

2018

Legenda (wyjaśnienie terminów użytych na rysunku)

POZIOMY EDUKACYJNE

Kleuteronderwijs – przedszkole

Lager onderwijs – szkoła początkowa

Secundair onderwijs – 1ste graad – szkoła średnia I stopnia

Tweede leerjaar van de eerste graad – druga klasa pierwszego stopnia

Beroepsvoorbereidend leerjaar 8ste – przedzawodowy przygotowawczy rok nauki (klasa 8)

Secundair onderwijs – 2de graad en 2de leerjaar van de 3de graad – szkoła średnia II stopnia etap 2 i etap 3

ASO (algemeen secundair onderwijs) – szkoła średnia II stopnia o profilu ogólnokształcącym

KSO (kunstsecundair onderwijs) – szkoła średnia II stopnia o profilu artystycznym

TSO (technisch secundair onderwijs) – szkoła średnia II stopnia o profilu technicznym

BSO (beroepssecundair onderwijs) – szkoła średnia II stopnia o profilu zawodowym

Stelsel Leren en werken – system edukacyjny łączący naukę z pracą zawodową

Variabele duur – zmienny i zróżnicowany czas kształcenia

Secundair-na-Secundair (Se-n-Se) – uzupełniający rok nauki określany jako klasa zaawansowanego kształcenia na poziomie wyższej szkoły średniej (kształcenie policealne)

Universiteiten en Hogescholen – uniwersytety i wyższe szkoły

Hoger beroepsonderwijs (HBO5) – wyższe kształcenie zawodowe (krótki cykl – HBO5)

Enkel Hogescholen – wyższe szkoły (tylko profil zawodowy)

Voorbereidingsprogramma – program przygotowawczy

Schakelprogramma – program pomostowy (roczne studia przeznaczone dla studentów, którzy uzyskali zawodowy tytuł licencjata – prowadzą do uzyskania certyfikatu ukończenia programu pomostowego)

Bachelor-na-bachelor – licencjat po licencjacie (roczne studia specjalizacyjne)

Master-na master – magisterium po magisterium (roczne studia specjalizacyjne)

DYPLOMY

Getuigschrift tweede graad secundair onderwijs – świadectwo ukończenia 2 etapu szkoły średniej drugiego stopnia

Attest regelmatige lesbijwoning – zaświadczenie dotyczące regularnego uczestnictwa w kształceniu

Diploma secundair onderwijs – dyplom ukończenia szkoły średniej

Studiegetuigschrift 2de lj. 3de gr. – świadectwo ukończenia 2. roku etapu 3. szkoły średniej II stopnia

Studiegetuigschrift 3de lj. 3de gr./diploma secundair onderwijs – świadectwo ukończenia 3. roku etapu 3. szkoły średniej II stopnia/ świadectwo ukończenia szkoły średniej

Certificaat, getuigschrift 2de graad secundair onderwijs/ ... – certyfikat, świadectwo ukończenia 2 etapu szkoły średniej drugiego stopnia

Certificaat opleiding Se-n-Se – certyfikat rocznego uzupełniającego zaawansowanego kształcenia realizowanego na poziomie wyższej szkoły średniej

Diploma van gegradueerde – dyplom ukończenia wyższego kształcenia zawodowego (krótki cykl – HBO5)

Certificaat – certyfikat ukończenia rocznego programu przygotowawczego/ pomostowego

Academisch gerichte bachelor – licencjat o profilu akademickim

Professioneel gerichte bachelor – licencjat o profilu zawodowym

Bachelor-na bachelor – licencjat po licencjacie (roczne studia specjalizacyjne)

Master – magister

Master-na master – magisterium po magisterium (roczne studia specjalizacyjne)

Doctoraat – doktorat

OPIS TRANSFERÓW EDUKACYJNYCH (STRZAŁKI) I OZNACZEŃ LAT NAUKI

1. – lata edukacji przedszkolnej i szkolnej

Jaar 3 – rok studiów

Szkolnictwo podstawowe

Sześcioletnia szkoła początkowa (*lager onderwijs*) zgodnie z dekretem o zarządzaniu szkolnictwem podstawowym objęta jest obowiązkiem szkolnym i przeznaczona dla uczniów w wieku od 6 do 12 lat. Większość szkół to placówki niderlandskojęzyczne, jednakże na obszarach zamieszkałych przez rodziny posługujące się językiem francuskim istnieje możliwość wyboru szkoły francuskojęzycznej.

Szkoła początkowa podzielona jest na sześć klas. Z klasy do klasy uczniowie przechodzą na podstawie oceny opisowej nauczyciela prowadzącego. W sytuacji, gdy zdolności uczniów i ich tempo uczenia się wpływają na przyspieszenie lub opóźnienie procesu edukacyjnego, mogą zostać przeniesieni do wyższej klasy lub ją powtórzyć, o czym decyduje – w porozumieniu z rodzicami dziecka – Rada Pedagogiczna szkoły. Naukę można skrócić lub wydłużyć maksymalnie o dwa lata, co sprawia, że w niektórych indywidualnych przypadkach uczeń kończy szkołę początkową w wieku 10 lat (w przypadku skrócenia nauki) lub 14 lat (w przypadku jej wydłużenia)⁸. Zgodnie z przepisami uczniowie w wieku 15 lat nie mogą już uczęszczać do szkoły początkowej⁹. W związku z powyższym, gdy mimo wydłużenia nauki o dwa lata nadal uczeń nie spełnia wymagań związanych z ukończeniem szkoły, przenoszony jest do szkoły średniej I stopnia (sekcja B) o profilu kształcenia przedzawodowego.

Obecność ucznia w szkole stanowi fundamentalną zasadę edukacyjną. Rodzice mają prawo zwolnić ucznia z zajęć szkolnych na okres nie dłuższy niż 3 dni, ale tylko cztery razy w roku szkolnym. W przypadku dłuższych nieobecności uczeń zwolnienie z zajęć szkolnych musi uzyskać od lekarza.

Na zakończenie szkoły początkowej nie przewiduje się zewnętrznego egzaminu końcowego. Zgodnie z obowiązującymi przepisami (decyzja rządu flamandzkiego dotycząca zasad wydawania zaświadczenia o wykształceniu podstawowym nr BS05/02/1999)¹⁰ po ukończeniu 6 klasy uczniowie otrzymują świadectwo ukończenia kształcenia w szkole początkowej (*Getuigschrift basisonderwijs*)¹¹,

⁸ <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/naar-de-lagere-school>.

⁹ Tamże, s. 1.

¹⁰ Besluit van de Vlaamse regering betreffende de regels voor het uitreiken van het getuigschrift van basisonderwijs en het vastleggen van de vorm ervan BS05/02/1999, <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12251>.

¹¹ Getuigschrift basisonderwijs in het gewoon lager onderwijs, <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/getuigschrift-basisonderwijs-in-het-gewoon-lager-onderwijs>.

wydawane przez szkolną Radę Pedagogiczną na podstawie postępów i wyników w nauce oraz innych osiągnięć szkolnych. Uczniowie, którzy nie uzyskali świadectwa ukończenia szkoły, otrzymują zaświadczenia potwierdzające wykaz realizowanych przedmiotów wraz z liczbą odbytych godzin.

Szkolnictwo średnie

Szkolnictwo średnie (*secundair onderwijs*) organizacyjnie podzielone jest na dwa poziomy: szkołę średnią I i II stopnia. Oba poziomy rozdzielono na trzy etapy (stopnie) – trwające po dwa lata każdy:

- szkoła średnia I stopnia (etap I)
 - klasa A – dla uczniów w wieku od 12 do 14 lat,
 - klasa B – dla uczniów, którzy nie uzyskali świadectwa ukończenia szkoły początkowej – uczniowie w wieku od 12 do 14 lat,
- szkoła średnia II stopnia (etap II i III)
 - etap II – dla uczniów w wieku od 14 do 16 lat,
 - etap III – dla uczniów w wieku od 16 do 18 lat.

Szkolnictwo średnie I (pierwszego) stopnia

Szkoła średnia I stopnia podzielona jest na dwa ciągi edukacyjne:

- klasy A dla uczniów, którzy otrzymali świadectwo ukończenia szkoły początkowej oraz
- klasy B dla uczniów bez takiego świadectwa (ok. 6% absolwentów szkoły początkowej) lub uczniów bardziej zainteresowanych nauką o charakterze praktycznym. Uczniowie z klas B, gdy uzyskają w trybie uzupełniającym świadectwo ukończenia szkoły początkowej mogą przenieść się do ciągu edukacyjnego klas A¹².

Nauka w klasach A trwa dwa lata (1A i 2A)¹³. Ma charakter ogólnokształcący bez szczegółowego profilowania oraz wspomagający ucznia w wyborze dalszego profilu kształcenia (ogólny, artystyczny, techniczny, zawodowy). Wśród proponowanych przedmiotów znajdują się języki niderlandzki, francuski, angielski (do drugiej klasy), matematyka, nauki przyrodnicze lub biologia, albo fizyka, edukacja w dziedzinie filozofii życia, historia i geografia, edukacja artystyczna i sztuki

¹² <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/het-voltijds-gewoon-secundair-onderwijs>.

¹³ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/het-voltijds-gewoon-secundair-onderwijs>.

wizualne lub edukacja muzyczna, wychowanie fizyczne, wychowanie techniczne. W programie oferowane są także pakiety specjalistycznych przedmiotów fakultatywnych ukierunkowane na rozbudzenie zainteresowania ucznia różnymi dziedzinami wiedzy i życia.

Nauka w klasach B też trwa dwa lata (1B i 2B)¹⁴. Pierwszy rok 1B ma charakter ogólnokształcący, lecz profilowany na zagadnienia przygotowujące do rozpoczęcia kształcenia zawodowego. Drugi rok 2B jest przygotowawczym rokiem przedzawodowym (*beroepsvoorbereidend leerjaar*), podczas którego uczniowie zapoznają się z ofertą kształcenia w różnych obszarach zawodowych, dokonują wstępnych wyborów na podstawie własnych zainteresowań i predyspozycji. Rok 2B przygotowuje do rozpoczęcia nauki na poziomie szkoły średniej II stopnia (etap II), gdzie uczeń może wybrać jedną ze specjalizacji w zawodowym szkolnictwie średnim.

Po zakończeniu nauki w szkole średniej I stopnia uczeń może otrzymać świadectwa ukończenia szkoły średniej I stopnia (*getuigschrift op het einde van de 1ste graad*) oraz świadectwo kierunkowe (*oriënteringsattest*) uzupełnione o certyfikaty (świadectwa) wybranych przedmiotów, dziedzin lub ścieżek kształcenia, które określają dalsze postępowanie edukacyjne (np. kontynuacja ścieżki przedmiotowej, powtarzanie przedmiotu, uzupełnienie wiedzy). Świadectwa i certyfikaty wydawane są przez szkolną Radę Pedagogiczną. Wydawane są trzy typy certyfikatów – A, B i C¹⁵:

- Certyfikat A (*A-attest*) oznacza, że uczeń zaliczył i spełnił wszystkie niezbędne wymagania, aby rozpocząć naukę na poziomie szkolnictwa średniego drugiego stopnia. Posiadając certyfikat A, uczeń może wybrać dowolny kierunek dalszego kształcenia średniego. Przyjęcie do wybranej szkoły będzie dodatkowo zależało od warunków wstępnych określonych przez szkołę.
- Certyfikat B (*B-attest*) oznacza, że uczeń ukończył szkołę średnią I stopnia, lecz wyniki z jednego lub kilku wskazanych przedmiotów nie są zadowalające. Uzyskując certyfikat B, uczeń może wybrać dalsze kształcenie w takich szkołach, które zaakceptują prezentowane wyniki lub powtórzyć ostatni rok szkolny.
- Certyfikat C (*C-attest*) oznacza, że uczeń nie uzyskał zaliczenia i musi powtórzyć ostatni rok szkolny.

¹⁴ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/het-voltijds-gewoon-secundair-onderwijs>.

¹⁵ <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/diploma-en-studiebewijzen-in-het-voltijds-secundair-onderwijs>.

Szkolnictwo średnie II (drugiego) stopnia (etap II i etap III)

Nauka w szkole średniej II stopnia podzielona jest na dwa etapy. Etap II trwa dwa lata (klasa 3 i 4), a następujący po nim etap III – dwa lub trzy lata (klasa 5, 6 i/lub 7). Rozpoczęcie nauki na poziomie szkoły średniej II stopnia wymaga od ucznia podjęcia decyzji w sprawie wyboru profilu szkoły.

Warunkiem koniecznym rozpoczęcia nauki na poziomie szkolnictwa średniego drugiego stopnia jest posiadanie jednego z trzech certyfikatów – A, B lub C. Decyzję o przyjęciu do wybranej szkoły podejmują komisje szkolne, które biorą pod uwagę dotychczasowe wyniki w nauce określone uzyskanym certyfikatem, wiek ucznia (może być różny ze względu na możliwość poprawiania w kolejnych latach wyników certyfikatu), analizując inne dotychczasowe osiągnięcia kandydata i/lub sytuację rodzinną, życiową ucznia.

Szkolnictwo średnie drugiego stopnia dzieli się na cztery profile kształcenia:

- ogólnokształcące – ASO (*algemeen secundair onderwijs*),
- artystyczne – KSO (*kunstsecundair onderwijs*),
- techniczne – TSO (*technisch secundair onderwijs*),
- zawodowe – BSO (*beroepssecundair onderwijs*).

Nauka na etapie II szkoły średniej II stopnia trwa 2 lata (klasa 3 i 4) i stanowi pierwszą fazę wyboru dalszego kształcenia. Nauka w ogólnokształcących szkołach średnich ASO skupiona jest na szerokiej edukacji ogólnokształcącej. Szkoły te nie przygotowują do konkretnego zawodu. Ich celem jest wyposażenie uczniów w solidne teoretyczne podstawy wiedzy z różnych dziedzin umożliwiające kontynuację nauki na poziomie szkolnictwa wyższego. Program kształcenia w technicznych szkołach średnich TSO obejmuje przedmioty ogólnokształcące i techniczno-teoretyczne uzupełnione o cykl zajęć praktycznych. Po ukończeniu TSO młody człowiek może podjąć pracę w wyuczonej specjalności lub rozpocząć studia wyższe. Program kształcenia w artystycznych szkołach średnich KSO łączy edukację ogólnokształcącą z praktyczną realizacją projektów artystycznych. Absolwent KSO może podjąć pracę w wyuczonym zawodzie artystycznym lub rozpocząć studia wyższe. Program kształcenia w zawodowych szkołach średnich BSO zorientowany jest na naukę konkretnego zawodu uzupełnioną wykształceniem ogólnym. Po ukończeniu BSO jego absolwent może podjąć pracę w wyuczonym zawodzie lub rozpocząć studia wyższe.

Po dwóch latach nauki (ukończenie klasy 4) w wybranej szkole absolwenci mogą uzyskać wiele różnych dyplomów (*diploma*), certyfikatów (*certificaat*) i świadectw (*getuigschrift*) potwierdzających ukończenie szkoły i/lub kształcenia

w obszarze wybranych przedmiotów, modułów, specjalności. To, jakie dyplomy lub zaświadczenia będzie potrzebować uczeń, zależy od jego dalszej drogi edukacyjnej i/lub zawodowej. Wydawane przez szkołę dyplomy i świadectwa mogą różnić się od siebie ich zawartością (np. inne oceny, inna liczba uzyskanych certyfikatów, zrealizowanych projektów, uzyskanych uprawnień, odbytych godzin wykładowych i szkoleniowych).

Na przykład uczniowie, którzy kształcili się w szkole średniej II stopnia przez co najmniej dwa lata, zdobyli co najmniej 1 certyfikat i w stopniu wystarczającym osiągnęli cele kształcenia ogólnego, otrzymują świadectwo ukończenia etapu II w szkole średniej II stopnia (*Getuigschrift tweede graad secundair onderwijs*)¹⁶, lecz takie świadectwo u innych uczniów może zawierać większą liczbę lat nauki, uzyskanych certyfikatów i wyższych ocen z kształcenia ogólnego.

Po ukończeniu etapu II szkoły średniej II stopnia absolwenci mają najczęściej 16 lat i nadal ciąży na nich obowiązek nauki do 18 roku życia. Zatem uczniowie muszą podjąć dalszą edukację, ale w jakiej formie będą ją realizować, to pozostaje do decyzji samych zainteresowanych. Uczniowie mogą:

- kontynuować naukę w tej samej szkole na poziomie etapu III,
- zmienić profil szkoły na inny,
- rozpocząć kształcenie średnie zawodowe w niepełnym wymiarze czasu – DBSO (*Deeltijds beroepssecundair onderwijs*)¹⁷, uzupełnione o praktyczne nauczanie zawodu w miejscu pracy.

Nauka w szkole średniej II stopnia na etapie III trwa od dwóch do trzech lat (klasa 5, 6 i/lub 7). W ofercie edukacyjnej pozostają szkoły z etapu II, czyli: ASO, TSO, KSO i BSO. Program nauczania kierunkowego na tym etapie ma charakter bardziej specjalistyczny, a kształcenie ogólne skupione na tematycznym rozszerzaniu zainteresowań własnych uczniów. Ukończenie klas 5 i 6 zapewnia realizację obowiązku pobierania nauki do 18 roku życia. Po ukończeniu szkoły średniej uczniowie mogą uzyskać świadectwo ukończenia drugiego roku szkoły średniej II stopnia (*Studiegetuigschrift tweede leerjaar derde graad secundair onderwijs*) i/lub dyplom szkoły średniej (*diploma secundair onderwijs*)¹⁸. Warunkiem uzyskania świadectwa jest co najmniej czteroletni udokumentowany okres nauki

¹⁶ Getuigschrift tweede graad secundair onderwijs, <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/diploma-en-studiebewijzen-in-het-deeltijds-beroepssecundair-onderwijs>.

¹⁷ <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/deeltijds-beroepssecundair-onderwijs-dbso>.

¹⁸ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/diploma-en-studiebewijzen-in-het-deeltijds-beroepssecundair-onderwijs>.

w szkole średniej II stopnia, uzyskanie co najmniej 1 certyfikatu i osiągnięcie w stopniu wystarczającym celów kształcenia ogólnego zawartych w programie nauczania. Natomiast warunkiem uzyskania dyplomu szkoły średniej jest co najmniej pięcioletni udokumentowany okres nauki w szkole średniej II stopnia, uzyskanie certyfikatu z II etapu szkoły średniej, uzyskanie co najmniej 1 innego certyfikatu oraz osiągnięcie w stopniu wystarczającym celów kształcenia ogólnego zawartych w programie nauczania.

Większość szkół średnich drugiego stopnia proponuje swoim uczniom jeszcze jeden, uzupełniający rok nauki określany jako klasa 7 lub klasa zaawansowanego kształcenia na poziomie szkoły średniej nazywana Se-n-Se (*Secundair-na-Secundair*)¹⁹. Naukę w klasie 7 lub Se-n-Se mogą rozpocząć kandydaci, którzy uzyskali dyplom ukończenia szkoły średniej w specjalności zgodnej z profilem klasy, do której aplikują. Przeniesienie się do Se-n-Se z innej specjalności jest możliwe po uzyskaniu zgody Rady Pedagogicznej szkoły, w której funkcjonuje klasa zaawansowanego kształcenia. Nauka w klasach Se-n-Se trwa od 1 do 3 semestrów i kończy się uzyskaniem certyfikatu zaawansowanego kształcenia na poziomie szkoły średniej (*certificaat Secundair-na-Secundair*).

Kształcenie średnie zawodowe w niepełnym wymiarze godzin

Dla uczniów w wieku od 15 lub 16 lat (lecz nie starszych niż 25 lat), którzy po ukończeniu etapu II szkoły średniej II stopnia chcieliby kontynuować kształcenie średnie zawodowe, łącząc naukę z pracą zawodową, istnieje możliwość wyboru ścieżki kształcenia średniego zawodowego w niepełnym wymiarze godzinowym – DBSO (*Deeltijds beroepssecundair onderwijs*)²⁰. Proces organizacji i realizacji dużej edukacji prowadzony jest przez centra kształcenia klasy średniej – SYNTRA (*Centra voor Middenstandsopleiding*)²¹ lub centra nauki i pracy – CLW (*Centrum voor Leren en Werken*)²². Prowadzą nabór kandydatów, pomagają w stworzeniu profilu zawodowego zdolności, umiejętności i zainteresowań uczniów, badają potrzeby rynku pracy oraz współpracują ze szkołami KSO, BSO oraz przygotowują indywidualny program edukacyjny dla ucznia. Część teoretyczna kształcenia odbywa się w centrach edukacji w niepełnym wymiarze godzinowym – CDO (*cen-*

¹⁹ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/secundair-na-secundair>.

²⁰ <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/deeltijds-beroepssecundair-onderwijs-dbsso>.

²¹ <https://www.syntra.be/nl>.

²² <http://clwp.be/>.

trum voor deeltijds onderwijs)²³, a część praktyczna we wskazanym przedsiębiorstwie na podstawie umowy z pracodawcą o pracę wykonywaną w formie praktyk (*leertijd*). W wyniku odbytego kształcenia, po zdaniu niezbędnych egzaminów absolwenci otrzymują świadectwo kwalifikacji zawodowych uzyskanych w niepełnym wymiarze godzin (*kwalificatiegetuigschrift van het deeltijds beroeps onderwijs*)²⁴ i/lub dyplom ukończenia szkoły średniej (*diploma secundar onderwijs*).

W tej ścieżce kształcenia istnieje możliwość dalszej edukacji na poziomie zawodowego szkolnictwa wyższego (*hoger beroeps onderwijs*), które prowadzi do uzyskania certyfikatu wykształcenia wyższego (*getuigschrift beroeps onderwijs hoger*).

Szkolnictwo policealne

Podstawą prawną dla funkcjonowania edukacji, która odbywa się powyżej poziomu szkolnictwa średniego oraz dla poziomu szkolnictwa wyższego, jest dekret z 20 lipca 2009 r. dotyczący wykształcenia średniego po ukończeniu szkoły średniej i wyższego wykształcenia zawodowego²⁵.

W systemie szkolnym Wspólnoty Flamandzkiej nie istnieje struktura szkolnictwa policealnego, jednakże najbliższe istocie szkolnictwa tego poziomu kształcenia jest:

- szkolnictwo średnie wyższe zawodowe uzupełniające IV stopnia (*middelbaar beroepsonderwijs als aanvulling op de vierde graad – 4de graad*) – zespolone ze średnim zaawansowanym kształceniem i doskonaleniem zawodowym oraz
- wyższa edukacja zawodowa – HBO5 (*hoger beroepsonderwijs*).

Szkolnictwo średnie wyższe zawodowe uzupełniające IV stopnia to szkoły średnie ogólnokształcące, techniczne, artystyczne i zawodowe (etap III) proponujące roczne klasy uzupełniające Se-n-Se, które często traktowane są już jako klasy poziomu ponad średniego, ale jeszcze nie wyższego. Warunkiem koniecznym do rozpoczęcia nauki w średnim zaawansowanym uzupełniającym kształceniu jest ukończenie 6 klasy szkoły średniej II stopnia i uzyskanie świadectwa ukończenia drugiego roku szkoły średniej II stopnia (*Studiegetuigschrift tweede*

²³ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/deeltijds-leren-en-deeltijds-werken>.

²⁴ <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/deeltijds-beroeppssecundair-onderwijs-dbo>.

²⁵ Decreet betreffende het secundair na secundair onderwijs en het hoger beroepsonderwijs BS 20/07/2009 (pagina 49999), <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14112>

leerjaar derde graad secundair onderwijs) i/lub dyplom szkoły średniej (*diploma secundair onderwijs*).

Wyższe kształcenie zawodowe HBO5 (tzw. krótki cykl kształcenia wyższego – ISCED 5) przygotowuje do wykonywania zawodu, ale także stanowi pomost do kontynuacji nauki na poziomie studiów licencjackich. Kształcenie odbywa się w niektórych wyższych szkołach/koledżach (*Hogescholen*)²⁶ i centrach edukacji dorosłych – CVO (*Centrum voor Volwassenenonderwijs*)²⁷ z wyjątkiem edukacji pielęgniarzek, które prowadzone jest w oddzielnych placówkach. Kształcenie na poziomie HBO5 trwa od 1,5 do 2,5 roku i oferowane jest w dziedzinach biotechniki, opieki zdrowotnej, opieki społecznej, handlu, administracji biznesowej oraz technologii przemysłowych. Absolwent wyższej edukacji zawodowej – w zależności od uzyskanych wyników i zrealizowanej liczby godzin szkoleniowych – uzyskuje certyfikat (*certificaat HBO5*) lub dyplom absolwenta (*diploma van gegradueerde HBO5*). Ani certyfikat, ani dyplom absolwenta nie jest równoznaczny z zawodowym tytułem licencjata.

Szkolnictwo wyższe

Podmioty szkolnictwa wyższego posiadające akredytacje rządu Wspólnoty Flamandzkiej wdrożyły główne reformy i założenia procesu bolońskiego, co doprowadziło do pełnej integracji z Europejskim Obszarem Szkolnictwa Wyższego. Wszystkie inne placówki szkolnictwa wyższego nieposiadające akredytacji uważane są za oferujące prywatną edukację.

Podstawy prawne szkolnictwa wyższego Wspólnoty zostały zawarte w dekreście z 14 sierpnia 2003 r. o restrukturyzacji szkolnictwa wyższego we Flandrii²⁸. Zgodnie z art. 4 i 5 dekretu wśród uczelni uznanych przez władze Wspólnoty znalazło się 6 uniwersytetów (*Universiteit*)²⁹, 15 wyższych szkół (*Hogeschool*)³⁰ i akademii lub instytutów artystycznych (*School of Arts*)³¹.

Warunkiem rozpoczęcia nauki w wybranej placówce szkolnictwa wyższego jest uzyskanie świadectwo ukończenia drugiego roku szkoły średniej II stop-

²⁶ <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst.aspx?hs=411>.

²⁷ <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst.aspx?hs=vwo>.

²⁸ Decreet betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen; BS14/08/2003, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13425>.

²⁹ <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst.aspx?hs=511&hz=1>.

³⁰ <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst.aspx?hs=411&hz=1>.

³¹ <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijst.aspx?hs=316>.

nia (*Studiegetuigschrift tweede leerjaar derde graad secundair onderwijs*) i/lub dyplom szkoły średniej (*diploma secundair onderwijs*) ASO, KSO, TSO lub BSO. Kandydaci, którzy nie posiadają wyżej wymienionych świadectw lub ekwiwalentnego dyplomu muszą przystąpić do obowiązkowego egzaminu wstępnego organizowanego przez szkoły wyższe. Dodatkowo w uczelniach artystycznych obowiązują selekcyjne egzaminy związane z określeniem uzdolnień i umiejętności kandydatów.

Uczelnie proponują studia licencjackie akademickie lub studia licencjackie zawodowe (3 lata), studia magisterskie (2–4 lata) i studia doktoranckie (min. 3 lata i więcej). Każde z nich kończą się egzaminem i/lub pracą dyplomową. Absolwent w wyniku ukończenia studiów:

- licencjackich zawodowych (dominuje praktyka zawodowa) uzyskuje dyplom licencjata zawodowego (*professionele bachelor*),
- licencjackich akademickich lub w dziedzinach artystycznych (pogłębiona edukacja teoretyczna połączona z badaniami) uzyskuje dyplom licencjata akademickiego (*academische bachelor*),
- magisterskich (zaawansowana wiedza naukowa lub zdobycie zaawansowanych kompetencji artystycznych) uzyskuje dyplom magistra (*master*)³²,
- doktoranckich (konieczne prowadzenie badań ważnych dla nauki i publiczna obrona pracy doktorskiej) uzyskuje dyplom i stopień doktora (*doctor*).

W ramach studiów podyplomowych uczelnie wyższe proponują roczne studia specjalizacyjne. Dla posiadaczy dyplomów licencjata o profilu zawodowym są to studia określane mianem licencjat po licencjacie (*Bachelor-na-bachelor*), a dla posiadaczy dyplomu magistra o profilu akademickim – studia magisterium–po-magisterium (*Master-na-master*).

³² Po ukończeniu niektórych studiów licencjackich i magisterskich można odbyć roczne studia uzupełniające o charakterze badawczym i uzyskać tytuł licencjata zaawansowanego (*bachelor-na-bacheloropleiding*) i/lub magistra zaawansowanego (*master-na-masteropleiding*). Studia uzupełniające zapewniają poszerzenie nabytej wiedzy i zdobycie nowych kompetencji badawczych.

2b.3. Kształcenie nauczycieli

We Wspólnocie Flamandzkiej nauczyciele na wszystkich poziomach edukacyjnych muszą posiadać ukończone studia wyższe. Nauczyciele z poziomu placówek przedszkolnych, szkół początkowych i średnich pierwszego stopnia muszą mieć ukończone studia licencjackie, a z poziomu szkół średnich drugiego stopnia i wszystkich innych placówek powyżej szkolnictwa średniego – muszą posiadać wykształcenie wyższe magisterskie. Dyplom nauczycielski (*diploma van leraar*) można uzyskać na dwa sposoby: ukończyć zintegrowane kształcenie nauczycieli (*geïntegreerde lerarenopleidingen*)¹ i/lub specjalistyczne kształcenie nauczycieli – SLO (*specifieke lerarenopleiding*)².

Zintegrowane kształcenie nauczycieli to studia licencjackie prowadzone przez kolegia uniwersyteckie (*Hogescholen*), które przygotowują do uzyskania dyplomu nauczyciela przedszkola (*kleuteronderwijzer*), nauczyciela szkoły początkowej – nauczyciel (*leraar in het lager onderwijs – onderwijzer*) i nauczyciela szkoły średniej (*leraar in het secundair onderwijs*). Studia trwają 3 lata, podczas których należy uzyskać 180 pkt ECTS³, w tym 45 pkt za zajęcia praktyczne.

Specjalistyczne kształcenie nauczycieli (SLO) ma charakter zaawansowanego kursu pedagogiczno-nauczycielskiego. Przeznaczone jest dla osób, które posiadają dyplom ukończenia studiów wyższych i/lub dyplom placówki kształcenia dorosłych, i/lub są w trakcie innych studiów, i/lub mają odpowiednie doświadczenie zawodowe. Kształcenie prowadzone jest przez uniwersytety, kolegia nauczycielskie i Ośrodki Edukacji Dorosłych – CVO (*Centra voor Volwassenenonderwijs*). Program kształcenia składa się w połowie z teorii i pięćsetgodzinnego stażu nauczycielskiego – LIO (*Leraar-In-Opleiding baan*). Nauczyciel stażysta, który od-

¹ <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/werken-het-onderwijs/lerarenopleidingen>.

² <http://www.onderwijstalent.be/leraar-worden/specifieke-lerarenopleiding-slo>.

³ Europejski System Transferu Punktów (*European Credit Transfer System*) jest systemem punktów zaliczeniowych stosowanym w szkołach wyższych Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, który obejmuje wszystkie kraje zaangażowane w proces boloński. W większości krajów biorących udział w procesie bolońskim ECTS wprowadzono do krajowych systemów szkolnictwa wyższego za pomocą odpowiednich aktów prawnych.

bywa praktykę w placówce edukacyjnej (szkoły, ośrodki kształcenia itp.), jest w niej zatrudniony tylko na czas stażu. Dalsze zatrudnienie zależy od osiągniętych wyników kształcenia SLO i potrzeb placówki. Nauczyciele nie mają statusu urzędników państwowych. Ich status jest zróżnicowany ze względu na afiliację do określonej sieci edukacyjnej, w której działa ich placówka.

2b.4. Podsumowanie. Problemy

Od wielu lat w oświacie Wspólnoty Flamandzkiej trwa ożywiona dyskusja na temat konieczności przeprowadzenia systemowych zmian w szkolnictwie średnim, które nie było reformowane od przeszło 30 lat. W dyskusji podkreśla się konieczność dalszego wyrównywania szans edukacyjnych uczniów oraz wprowadzenia zmian programowych, które z jednej strony wynikałyby ze zmian następujących we współczesnej cywilizacji, a z drugiej odpowiadałyby oczekiwaniom uczniów, nauczycieli, rodziców i dynamicznie zmieniającego się rynku pracy.

Zgodnie z dekretem o równych szansach edukacyjnych¹ w szkolnictwie Wspólnoty Flamandzkiej realizowana jest już polityka równych szans w zakresie kształcenia i dostępu do edukacji (w skrócie nazywana GOK). Jej celem jest zapobieganie wykluczeniu, podziałowi społecznemu i dyskryminacji w szkolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem dzieci pochodzących ze środowisk defaworyzowanych. Na realizację polityki równych szans edukacyjnych składa się:

- zintegrowana oferta wsparcia dzieci i młodzieży, zwłaszcza będącej w trudnej sytuacji życiowej, m.in. przez pomoc pedagogiczną szkół, poradni, ośrodków opieki dziecka, wsparcie psychologiczne, mieszkaniowe, materialne,
- prawo do zapisania się przez każde dziecko do wybranej szkoły,
- ochrona prawna realizowana przez: 1) ustanowienie lokalnych platform konsultacyjnych – LOP (*Lokale Overlegplatforms*), odpowiedzialnych za lokalne wdrażanie polityki równych szans edukacyjnych, oraz 2) działalność organizacji praw ucznia, które monitorują prawa uczniów.

W grudniu 2017 roku rząd flamandzki podjął ostateczną decyzję w sprawie daty rozpoczęcia reformy edukacji w szkolnictwie średnim. Początek wieloletniego procesu modernizacji instytucji edukacyjnych i ich programów zaplanowano na jesień 2019 roku. Wśród najpilniejszych obszarów wymagających zmian znalazły się:

- drugoroczność oraz kończenie kształcenia bez uzyskania świadectwa szkoły średniej,

¹ Decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, B.S.14/09/2002, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13298>.

- brak spójnej koncepcji kształcenia ogólnego, która utrudnia kontynuację nauki na szczeblu szkolnictwa wyższego,
- wymagania szkoły średniej wobec absolwentów szkół początkowych nieadekwatne do programów kształcenia; sprawiają, że uczniowie szkoły początkowej coraz częściej decydują się na powtórzenie ostatniego roku nauki, gdyż nie widzą innej możliwości dokonania dobrego i świadomego wyboru dalszej drogi edukacyjnej,
- programy szkół i oferta możliwych specjalizacji nienadążająca za oczekiwaniami uczniów i potrzebami rynku pracy; powoduje to powszechne zmęczenie szkołą i obniżającą się motywację młodzieży do podejmowania ambitnych planów edukacyjnych,
- klasy B w szkole średniej I stopnia, które nie spełniają swojego zadania. Pierwotnie klasy B były zaplanowane jako rok pomostowy dla uczniów, którzy nie otrzymali świadectwa szkoły początkowej, ale po roku nauki mieli uzyskać to świadectwo i dołączyć do uczniów w klasie A. W praktyce tylko 3–4% uczniów przechodzi z klasy 1B do A. Pozostali trafiają do szkół średnich zawodowych BSO,
- zmiana wyposażenia i infrastruktury. Sprzęt i infrastruktura szkół technicznych i zawodowych nie odpowiada współczesnym wymaganiom edukacyjnym i przemianom zmieniającego się rynku pracy.

Na rok szkolny 2019/2020 władze Wspólnoty Flamandzkiej zaplanowały także przeprowadzenie reformy programowej szkolnictwa średniego. Ma ona polegać, zgodnie z aktualnymi tendencjami rynku pracy, na przebudowaniu dotychczasowych 27 edukacyjnych obszarów specjalizacji zawodowej i na ich podstawie stworzeniu 7 podstawowych dziedzin kształcenia technicznego i zawodowego².

Będą to:

- nauka, technologia, inżynieria, matematyka,
- ekonomia i organizacja pracy,
- sztuka i wytwórczość,
- język i kultura,
- społeczeństwo,
- sport, rolnictwo i ogrodnictwo,
- żywność i polityka żywnościowa.

² <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/voltijds-secundair-onderwijs>.

Wspólnota Niemieckojęzyczna (*Deutschsprachigen Gemeinschaft*)

2c.1. Podstawowe informacje. Administracja oświatowa

Wspólnota Niemieckojęzyczna jest najmniejszą z trzech wspólnot językowych Belgii. Obejmuje obszar dziewięciu gmin w dwóch niemieckich kantonach Walonii (Eupen i Saint-Vith), co odpowiada ok. 3% powierzchni kraju zamieszkałego przez 76 920 mieszkańców, co stanowi ok. 0,7% całej populacji Belgii¹. Wspólnota nie posiada autonomii finansowej i w 98% finansowana jest z budżetu Federacji. Językiem oficjalnym Wspólnoty jest niemiecki, jednakże w kilku szkołach podstawowych języka francuskiego używa się jako języka mniejszości.

Całokształt polityki oświatowej pozostaje w gestii parlamentu (*Parlament der Deutschsprachigen Gemeinschaft*)² i rządu Wspólnoty (*Regierung der Deutschsprachigen Gemeinschaft*)³. Problematyka nauczania, wychowania, organizacji szkolnictwa i kształcenia ustawicznego realizowana jest w Ministerstwie Wspólnoty Niemieckojęzycznej (*Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft*) przez Departament Kształcenia i Organizacji Szkolnictwa (*Fachbereich Ausbildung und Unterrichtsorganisation*)⁴.

Do kompetencji rządu w zakresie oświaty należy organizacja i kontrola systemu szkolnego, wyznaczanie kierunków rozwoju, podejmowanie reform, tworzenie programów, wdrażanie metod dydaktycznych i wychowawczych, budowanie i utrzymywanie struktur oświatowych. Ministerstwo nadzoruje przedszkola, szkoły wszystkich typów i szczebli oraz Autonomiczną Wyższą Szkołę.

Kształcenie w języku oficjalnym Wspólnoty reguluje dekret z 19 kwietnia 2004 r. w sprawie przekazywania umiejętności językowych i stosowania języków w edukacji⁵. Dekret ustanawia niemiecki jako język urzędowy na wszystkich po-

¹ Statistics Belgium 2017. Direction générale Statistique – Statistics Belgium 2017, https://statbel.fgov.be/sites/default/files/files/documents/FR_kerncijfers_2017_web.pdf.

² <http://www.pdg.be/>.

³ http://www.ostbelgienlive.be/desktopdefault.aspx/tabid-218/8563_read-50493/.

⁴ http://www.ostbelgienlive.be/PortalData/2/Resources/downloads/divers/2018_05_24_Organigramm_OS_B_DE.pdf.

⁵ Dekret über die Vermittlung und den Gebrauch der Sprachen im Unterrichtswesen, <http://reflex.raadvst-consetat.be/reflex/pdf/Mbbs/2004/11/09/88916.pdf>.

ziomach edukacji. Dodatkowo zobowiązuje gminy do organizacji nauki języka francuskiego lub niderlandzkiego w przedszkolach i szkołach podstawowych, w wypadku gdy w placówce jest co najmniej 15 przedszkolaków lub 30 uczniów szkół podstawowych, których językiem ojczystym jest francuski lub niderlandzki.

System szkolny we Wspólnocie Niemieckojęzycznej organizowany i prowadzony jest przez podmioty publiczne i niepubliczne. Szkoły publiczne to placówki organizowane i finansowane bezpośrednio przez Wspólnotę (*Gemeinschaftsschulen*) lub przez poszczególne gminy (*Gemeindeschulen*)⁶. Natomiast szkoły niepubliczne określane we Wspólnocie jako „szkoły wolne” (*Freie Schulen*) to placówki organizowane i prowadzone przez Sekretariat ds. Edukacji Katolickiej (*Sekretariat des Katholischen Unterrichtswesens*)⁷. W programie szkół publicznych, obok przedmiotów nauczania zaznajamiających z podstawowymi dziedzinami nauki, uczniowie mają do wyboru etykę lub przedmiot dotyczący wybranej przez nich religii. W programie katolickich szkół wolnych przewidziana jest możliwość nauki różnych religii pod warunkiem akceptacji założeń programowych wybranej placówki (*wenn diese mit dem Schulprojekt einverstanden sind*)⁸. W roku szkolnym 2016/2017 do katolickiego szkolnictwa podstawowego uczęszczało 40,14% populacji uczniów, do średniego – 59,42%⁹.

⁶ Schule in der Deutschsprachigen Gemeinschaft. Informationen für Zugezogene, http://info-integration.be/wp-content/uploads/2017/02/InfoBroschu%CC%88re_Schulen_DE_ansicht.pdf.

⁷ Sekretariat des Katholischen Unterrichtswesens (SKU), <http://enseignement.catholique.be/segec/index.php?id=40>.

⁸ Schule in der Deutschsprachigen Gemeinschaft. Informationen für Zugezogene, http://info-integration.be/wp-content/uploads/2017/02/InfoBroschu%CC%88re_Schulen_DE_ansicht.pdf.

⁹ L'enseignement en général. Répartition de la population scolaire dans l'enseignement catholique (2016–2017), <http://enseignement.catholique.be/segec/index.php?id=1344>.

2c.2. Organizacja systemu szkolnictwa we Wspólnocie Niemieckojęzycznej

We Wspólnocie Niemieckojęzycznej, tak jak na terenie całej Belgii uczniowie podlegają obowiązkowej edukacji do ukończenia 18 roku życia. Zgodnie art. 1 ustawy z 29 czerwca 1983 r. o obowiązku szkolnym¹, obligatoryjny okres uczęszczania do szkoły i pobierania nauki wynosi 12 lat. We Wspólnocie Niemieckojęzycznej długość trwania obowiązku szkolnego składa się z dwóch części i wynosi:

- 9 lub 10 lat w pełnym wymiarze godzin dla uczniów w wieku 6–15/16 lat i
- 2 lub 3 lata w pełnym lub niepełnym wymiarze godzin (np. łączenie nauki w szkole z nauką zawodu w przedsiębiorstwie) dla uczniów w wieku 15/16–18 lat.

Okres obowiązkowej nauki w pełnym wymiarze godzin (obowiązek szkolny) obejmuje 9 lat, w tym maksymalnie 7 lat nauki w szkole podstawowej i co najmniej pierwsze 2 lata nauki w pełnym wymiarze godzin w szkole średniej. Dalsza edukacja przez okres 3 lat jest także obowiązkowa i może odbywać się w niepełnym lub pełnym wymiarze godzin (obowiązek pobierania nauki) do ukończenia wieku 18 lat. Edukacja obowiązkowa jest bezpłatna.

Struktura ustroju szkolnego Wspólnoty Niemieckojęzycznej

Zgodnie z ustawą z 29 czerwca 1983 r. o obowiązku szkolnym² oraz dekretem z 31 sierpnia 1998 r. o zadaniach podmiotów prowadzących szkoły i personelu szkolnego w sprawie postanowień pedagogicznych i organizacyjnych dla szkół publicznych i niepublicznych we Wspólnocie Niemieckojęzycznej³, które okre-

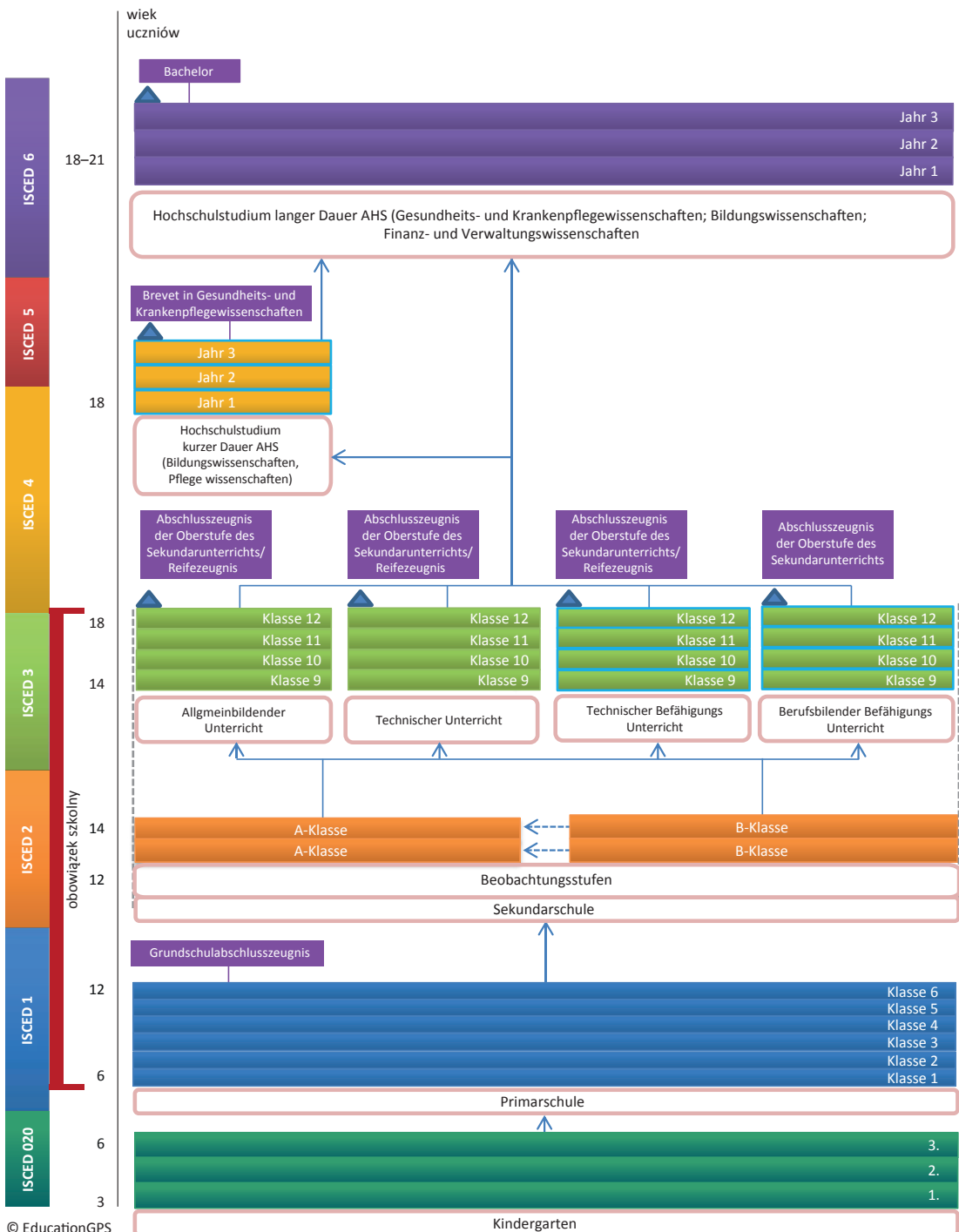
¹ Loi concernant l'obligation scolaire L. 29-06-1983 MB 06-07-1983, https://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/09547_001.pdf.

² Gesetz über die Schulpflicht 29 Juni 1983; www.scta.be/MalmedyUebersetzungen/.../19830629.arb.doc.

³ Dekret vom 31. August 1998 über den Auftrag an die Schulträger und das Schulpersonal sowie über die allgemeinen pädagogischen und organisatorischen Bestimmungen für die Regelschulen: Artikel 23 bis 27, <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koorddek/1998-08-31.pdf>.

Belgien (Deutschsprachigen Gemeinschaft)

2018

Legenda (wyjaśnienie terminów użytych na rysunku)

POZIOMY EDUKACYJNE

Kindergarten – przedszkole

Primarschule – szkoła podstawowa

Sekundarschule – szkoły średnia I i II stopnia

Beobachtungsstufen – poziom obserwacji pedagogicznej

A-Klasse – klasy A o profilu ogólnokształcącym

B-Klasse – klasy B o profilu zawodowym

Allgemeinbildender Unterricht – szkoły o profilu ogólnokształcącym

Technischer Unterricht – szkoły o profilu technicznym

Technischer Befähigungs Unterricht – szkoły o profilu techniczno-zawodowym

Berufsbilender Befähigungs Unterricht – szkoły o profilu zawodowym

Hochschulstudium kurzer Dauer AHS (Bildungswissenschaften, Pflege wissenschaften) – wyższe studium AHS (edukacja, pielęgniarstwo)

Hochschulstudium langer Dauer AHS (Gesundheits- und Krankenpflegewissenschaften; Bildungswissenschaften; Finanz- und Verwaltungswissenschaften) – wyższa szkoła AHS (nauki o zdrowiu i pielęgniarstwo; edukacja; finanse i administracja)

DYPLOMY

Grundschulabschlusszeugnis – świadectwo ukończenia szkoły podstawowej

Abschlusszeugnis der Oberstufe des Sekundarunterrichts – świadectwo ukończenia szkoły średniej II stopnia

Reifezeugnis – świadectwo maturalne

Brevet in Gesundheits- und Krankenpflegewissenschaften – dyplom uprawniający do wykonywania zawodu w dziedzinie zdrowia i pielęgniarstwa

Bachelor – licencjat

OPIS TRANSFERÓW EDUKACYJNYCH (STRZAŁKI) I OZNACZEŃ LAT NAUKI

1. – lata edukacji przedszkolnej

Klasse 2 – lata nauki w szkole

Jahr 3 – rok studiów

ślają organizację i strukturę szkolnictwa obowiązkowego we Wspólnocie Niemieckojęzycznej, wyróżniamy następujące poziomy kształcenia:

- ISCED 0 – Wczesna edukacja
 - przedszkole (*Kindergarten*) – wiek: 3–6 lat.
- ISCED 1 – Szkolnictwo podstawowe
 - szkoła podstawowa (*Grundschule*) – wiek: 6–12 lat.
- ISCED 2 – Szkolnictwo średnie I (pierwszego) stopnia
 - szkoła średnia I stopnia (*Sekundarschule*) – wiek: 12–14 lat,
 - poziom obserwacji (*Beobachtungsstufen*),
 - klasy A (*A-Klasse*) o profilu ogólnokształcącym,
 - klasy B (*B-Klasse*) o profilu zawodowym.
- ISCED 3 – Szkolnictwo średnie II (drugiego) stopnia
 - szkoła średnia II stopnia (*Sekundarschule*) – wiek: 14–18 lat,
 - poziom orientacji (*Orientierungsstufe*) – wiek: 14–16 lat,
 - poziom determinacji (*Bestimmungsstufe*) – wiek: 16–18 lat.
- ISCED 4 – Szkolnictwo policealne
 - Autonomiczna Szkoła Wyższa – AHS (*Autonomen Hochschule*) – wiek: powyżej 18 lat.
- ISCED 6 – Szkolnictwo wyższe
 - szkoła wyższa (*Hochschule*) – tylko poziom licencjacki – wiek: powyżej 18 lat.

Edukacja przedszkolna

We Wspólnocie Niemieckojęzycznej opieka w żłobkach (*Krippe*) dla dzieci w wieku 0–3 roku życia jest płatna i organizowana przez podmioty prywatne – nie podlega Departamentowi Kształcenia i Organizacji Szkolnictwa. Wspólnota zapewnia natomiast każdemu dziecku w wieku 3–6 lat bezpłatną i nieobowiązkową edukację przedszkolną, z której korzysta każdego roku ponad 97% uprawnionych⁴.

Szkolnictwo podstawowe

Obowiązkowa sześcioletnia szkoła początkowa (*Primarschule*) przeznaczona dla uczniów w wieku od 6 do 12 lat. Szkoła podzielona jest na trzy dwuletnie etapy edukacyjne, które w zależności od postępów ucznia mogą być skracane (o rok) lub wydłużane, nie więcej jednak jak do 14 roku życia. Dla nauczanych przedmio-

⁴ <http://www.ostbelgienbildung.be/>.

tów opracowano kluczowe kompetencje (minimalne wymogi), które zostały zatwierdzone przez parlament Wspólnoty. Nie ma listy obowiązkowych czy zalecanych podręczników, a nauczyciele mają dużą swobodę w zakresie doboru metod nauczania i sposobu oceniania uczniów. Nauczyciele najczęściej stosują ocenę ciągłą uzupełnioną o wyniki egzaminów i informacje na temat postępów w nauce, odkrytych uzdolnień, rozwoju osobowości. O promowaniu ucznia do wyższej klasy decyduje wychowawca i dyrektor szkoły. Na zakończenie etapu edukacji podstawowej, czyli po 6 klasie szkoły początkowej, uczniowie otrzymują świadectwo ukończenia szkoły podstawowej (*Grundschulabschlusszeugnis*). Świadectwo wydawane jest na podstawie wyników szkolnych i uprawnia do rozpoczęcia nauki w 1 klasie szkoły średniej I stopnia. Uczniowie, którzy nie otrzymali takiego dokumentu, ale ukończyli 6 klasę, również mogą zapisać się do szkoły średniej I stopnia z możliwością uzyskania świadectwa w kolejnym roku szkolnym. Decyzja o powtórzeniu 6 klasy szkoły początkowej lub rozpoczęciu nauki w szkole średniej I stopnia podejmowana jest na podstawie wspólnej decyzji, którą podejmują: szkoła, Centrum Zdrowego Rozwoju Dzieci i Młodzieży – Kaleido (*Zentrum für gesunde Entwicklung von Kindern und Jugendlichen – Kaleido*)⁵, rodzice i uczeń.

Szkolnictwo średnie

Zgodnie z dekretem z 31 sierpnia 1998 r. o zadaniach podmiotów prowadzących szkoły i personelu szkolnego w sprawie postanowień pedagogicznych i organizacyjnych dla szkół publicznych i niepublicznych we Wspólnocie Niemieckojęzycznej⁶, szkolnictwo średnie podzielone jest na trzy dwuletnie poziomy edukacyjne. Jeden w szkole średniej I stopnia – poziom obserwacji (*Beobachtungsstufe*) i dwa kolejne w szkole średniej II stopnia: poziom orientacji (*Orientierungsstufe*) oraz poziom determinacji (*Bestimmungsstufe*).

Szkolnictwo średnie I (pierwszego) stopnia

Warunkiem koniecznym do rozpoczęcia nauki w szkole średniej I stopnia – poziom obserwacji (*Beobachtungsstufe*) jest uzyskanie świadectwa ukończenia

⁵ <http://www.kaleido-ostbelgien.be/>.

⁶ 31. August 1998 – Dekret über den Auftrag an die Schulträger und das Schulpersonal sowie über die Allgemeinen Pädagogischen und Organisatorischen Bestimmungen für die [Regel- und Förderschulen], <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koorddek/1998-08-31.pdf>.

szkoły podstawowej (*Grundschulabschlusszeugnis*) lub – jeżeli takiego świadectwa uczeń nie uzyskał – potwierdzenie ukończenia 6 klasy *Primarschule*. Szkoły średnie pierwszego stopnia podzielone są na klasy A (*A-Klasse*) o profilu ogólnokształcącym i klasy B (*B-Klasse*) nazywanej klasą adaptacyjną (*Anpassungsklasse*) o profilu zawodowym. Uczniowie, którzy uzyskali świadectwo ukończenia szkoły podstawowej mogą zostać przyjęci do *A-Klasse*. Uczniowie, którzy nie uzyskali *Grundschulabschlusszeugnis*, ale ukończyli 6 klasę *Primarschule* kierowani są do *B-Klasse*, choć w wyjątkowych przypadkach mogą też zostać przyjęci do *A-Klasse*. Nauka w klasach A i B trwa dwa lata (uczniowie w wieku 12–14 lat), a jej głównym celem jest przygotowanie ucznia do podjęcia decyzji o wyborze dalszej drogi kształcenia na poziomie szkoły średniej II stopnia. Program nauczania oprócz przedmiotów ogólnokształcących obejmuje zagadnienia z obszarów techniczno-zawodowych wspierane przez działalność orientacji i poradnictwa pedagogiczno-zawodowego. Władze oświatowe Wspólnoty nie organizują wystandardyzowanych egzaminów, więc placówki szkolne mają dużą samodzielność w tworzeniu programu nauczania, jego realizacji i w sposobie przeprowadzania zaliczeń i egzaminów. Na zakończenie szkoły średniej I stopnia placówki szkolne wydają uczniom świadectwo ukończenia drugiej klasy A i B uzupełnione o sugestie dotyczące dalszej drogi kształcenia. Uczniowie z trudnościami w nauce mogą powtórzyć klasę.

Szkolnictwo średnie II (drugiego) stopnia

Warunkiem koniecznym rozpoczęcia nauki w czteroletniej szkole średniej II stopnia jest ukończenie poziomu obserwacji (*Beobachtungsstufe*) w szkole średniej I stopnia. Uczniowie kontynuują naukę, przechodząc przez kolejne dwa dwuletnie poziomy: poziom orientacji oraz poziom determinacji. Poziom orientacji (*Orientierungsstufe*) dla uczniów w wieku 14–16 lat zbiega się także z ukończeniem kształcenia obowiązkowego w pełnym wymiarze czasowym. Po tym etapie istnieje możliwość zmiany kierunku lub profilu kształcenia. Poziom determinacji (*Bestimmungsstufe*) przeznaczony dla uczniów w wieku 16–18 lat może być realizowany w ramach kształcenia obowiązkowego w pełnym lub niepełnym wymiarze.

Uczniowie mają do wyboru cztery kierunki kształcenia: ogólnokształcący, techniczny, techniczno-zawodowy i przysposabiający do zawodu. Nauka odbywa się w czterech typach placówek, do których zalicza się szkoły:

- ogólnokształcące (*Allgemeinbildender Unterricht*),
- techniczne (*Technischer Unterricht*),

- techniczno-zawodowe (*Technischer Befähigungs Unterricht*),
- zawodowe (*Berufsbilender Befähigungs Unterricht*).

Szkoły ogólnokształcące przygotowują do podjęcia nauki na poziomie szkolnictwa wyższego. Szkoły techniczne i techniczno-zawodowe umożliwiają uzyskanie uprawnień do wykonywania zawodu lub do podjęcia dalszej nauki na poziomie szkoły wyższej. Szkoły zawodowe umożliwiają podjęcie pracy w wyuczonej specjalności zawodowej, a absolwenci po ukończeniu kształcenia uzupełniającego mogą kontynuować naukę na studiach licencjackich w wyższych szkołach (*Hochschulstudium – kurzer Dauer*).

Na zakończenie nauki w szkołach średnich drugiego stopnia uczniowie uzyskują świadectwo ukończenia szkoły średniej (*Abschlusszeugnis der Oberstufe des Sekundarunterrichts*). Dodatkowo mogą przystąpić do zewnętrznego egzaminu maturalnego organizowanego przez władze oświatowe Wspólnoty. Do egzaminu maturalnego może przystąpić każdy bez żadnych wymagań wstępnych dotyczących wieku, wcześniej uzyskanych wyników w nauce, posiadanych świadectw lub dyplomów. Egzamin organizowany jest raz w roku, trwa kilka dni, jest płatny i obejmuje kilkanaście przedmiotów z wielu dziedzin. W wyniku pozytywnie zdanych egzaminów uzyskuje się świadectwo maturalne (*Reifezeugnis*)⁷, które uprawnia do podjęcia studiów wyższych.

Szkolnictwo policealne i wyższe

We Wspólnocie Niemieckojęzycznej w szkolnictwie policealnym i wyższym uczestniczyło 219 uczniów i studentów (2016 r.), co stanowiło 1,74% wszystkich osób zarejestrowanych w placówkach szkolnych Wspólnoty. Ze względu na małą liczbę mieszkańców Wspólnoty kształcenie policealne realizowane jest tylko dla jednej wybranej dziedziny, a studia wyższe prowadzone są tylko w ramach studiów licencjackich. Do podjęcia studiów wymagane jest posiadanie świadectwa ukończenia szkoły średniej II stopnia lub innego równorzędnego dyplomu.

Zgodnie z dekretami z 27 czerwca 2005 r. i 24 października 2011 r., dotyczącymi powołania Autonomicznej Szkoły Wyższej⁸, za studia na roku przygotowaw-

⁷ 18. April 1994 – Dekret Bezüglich der Einsetzung des Prüfungsausschusses der Deutschsprachigen Gemeinschaft für den Sekundarunterricht sowie der Durchführung der Prüfungen vor Diesem Ausschuss, <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koorddek/1998-08-31.pdf>.

⁸ 27. Juni 2005 – Dekret zur Schaffung einer Autonomen Hochschule, http://www.ahs-dg.be/PortalData/47/Resources/dokumente/portraet/2005-06-27_Dekret_zur_Schaffung_einer_Au

czym, kształcenie policealne i kształcenie wyższe we Wspólnocie odpowiedzialna jest Autonomiczna Szkoła Wyższa – AHS (*Autonomen Hochschule Ostbelgien*)⁹.

Szkolnictwo policealne

W ramach szkolnictwa policealnego AHS prowadzi:

- rok przygotowawczy (*Vorbereitungsjahr*) przeznaczony dla osób, które chcą przygotować się do egzaminu maturalnego (*Reifezeugnis*). Nauka trwa 1 rok, w wyniku którego absolwenci – jednocześnie wraz z przygotowaniem do matury – mogą uzyskać uprawnienia animatora dziecięcego (*Kinderanimator*),
- uzupełniające kształcenie średnie zawodowe (*Ergänzender berufsbildender Sekundarunterricht*)¹⁰ w zakresie pielęgniarstwa. Nauka trwa 3,5 roku i kończy się uzyskaniem dyplomu uprawniającego do wykonywania zawodu z zakresu opieki zdrowotnej i pielęgniarstwa (*Brevet in Gesundheits- und Krankenpflegewissenschaften*).

Szkolnictwo wyższe

Studia wyższe, ale tylko I stopnia, prowadzone są w AHS w trzech następujących dziedzinach:

- nauki o zdrowiu i pielęgniarstwie (*Gesundheits- und Krankenpflegewissenschaften*),
- edukacja (*Bildungswissenschaften*),
- finanse i administracja (*Finanz- und Verwaltungswissenschaften*).

Nauka w AHS trwa 4 lata (240 pkt ECTS) i kończy się uzyskaniem dyplomu licencjata (*Bachelor*) w wybranej dziedzinie oraz specjalizacji.

Po ukończeniu studiów licencjackich osoby zainteresowane studiami II i III stopnia, po spełnieniu formalnych wymagań, mogą podjąć dalsze studia w Niemczech lub w dowolnej uczelni na terenie Belgii.

tonomen_Hochschule.pdf.

⁹ <https://www.ahs-ostbelgien.be/hochschule/>.

¹⁰ http://www.ahs-dg.be/desktopdefault.aspx/tabid-5437/9429_read-52503/.

2c.3. Kształcenie nauczycieli

We Wspólnocie Niemieckojęzycznej nauczyciele na wszystkich poziomach edukacyjnych muszą posiadać ukończone studia wyższe. Nauczyciele z poziomu placówek przedszkolnych, edukacji podstawowej (szkół początkowych i średnich pierwszego stopnia) muszą mieć ukończone co najmniej studia licencjackie, a z poziomu szkół średnich drugiego stopnia i wszystkich innych placówek powyżej szkolnictwa średniego – muszą posiadać wykształcenie wyższe magisterskie.

Kształcenie nauczycieli prowadzone jest w Autonomicznej Szkole Wyższej na Wydziale Nauk Pedagogicznych. Studia poziomu licencjackiego kończą się uzyskaniem dyplomu licencjata oraz tytułu nauczyciela kształcenia przedszkolnego (*Lehramt Kindergarten*) lub nauczyciela kształcenia początkowego (*Lehramt Primarschule*).

Kandydaci do zawodu nauczyciela w szkole średniej II stopnia, muszą ukończyć studia magisterskie, które realizują za granicą – najczęściej w Niemczech – lub w wybranym uniwersytecie lub szkole wyższej w Belgii. Uzyskanie dyplomu nauczyciela szkoły średniej II stopnia wymaga, podobnie jak w pozostałych wspólnotach Belgii, ukończenia studiów z przedmiotu, jakiego będą nauczać, uzupełnionych o dodatkowe przedmioty z dziedzin nauk pedagogicznych, psychologicznych i oświatowych. Ponadto kandydaci, którzy zamierzają podjąć pracę w charakterze nauczyciela przedmiotu w szkole średniej II stopnia, muszą odbyć obowiązkowy roczny staż zakończony oceną przydatności do zawodu.

2c.4. Podsumowanie. Problemy

Wspólnota Niemieckojęzyczna jest najmniejszą powierzchniowo (3% całego kraju) i ludnościowo (0,7% całej populacji) Wspólnotą Belgii. W konsekwencji na tle całej belgijskiej oświaty cechą charakterystyczną jest relatywnie „kameralny” charakter szkolnictwa tej Wspólnoty. Dane statystyczne wskazują, że od lat dziewięćdziesiątych XX wieku do drugiej dekady XXI wieku liczba uczniów utrzymuje się na podobnym poziomie. W 2016 roku do przedszkoli uczęszczało 2367 dzieci, do szkół początkowych – 4812 uczniów, do szkół średnich – 4876, a do jedynej szkoły wyższej AHS – 219 studentów. W placówkach edukacji specjalnej pozostawało 261 uczniów, a kształcenie w niepełnym wymiarze realizowało 41 słuchaczy¹. W 2018 roku liczba osób wykonujących zawód nauczyciela lub doradcy pedagogiczno-zawodowego w strukturach oświatowych wynosiła 2120 nauczycieli, z czego 33% zatrudnionych było w szkołach początkowych, 38% w szkołach średnich, a 2% w Autonomicznej Szkole Wyższej. Pozostałe 27% w szkolnictwie ustawicznym, specjalnym i placówkach doradztwa pedagogicznego.

Zasadniczo w szkołach Wspólnoty Niemieckojęzycznej nauczanie odbywa się w języku niemieckim, a pierwszym językiem obcym jest język francuski. Jednak w szkołach podstawowych, na obszarach, gdzie dominuje ludność francuskojęzyczna, utworzono tzw. departamenty ochrony mniejszości francuskojęzycznej i tam lekcje odbywają się w języku francuskim. W takich szkołach język niemiecki jest nauczany jako pierwszy język obcy. Problem dwu- lub wielojęzyczności związany jest także z uczniami, którzy po raz pierwszy trafiają do szkół we Wspólnocie Niemieckojęzycznej i to bez względu na poziom i typ szkolnictwa. Zgodnie z dekretem z 26 czerwca 2017 r. dotyczącym przyjmowania do szkół nowoprzybyłych uczniów (*neue angekommene Studenten*), którzy wcześniej nie mieli styczności z placówkami oświatowymi Wspólnoty², uczeń taki ma obowiązek uczęszczania do klasy uzupełniającej jego znajomość języka. Celem jest udzielenie pomocy uczniowi w szybszym nauczaniu się języka i przyspieszenie jego integracji ze środowiskiem rówieśniczym szkoły.

¹ http://www.ostbelgienbildung.be/desktopdefault.aspx/tabid-2195/4516_read-32080/.

² http://www.etaamb.be/fr/decret-du-26-juin-2017_n2017206200.html

Bibliografia

Konstytucja Królestwa Belgii, [w:] *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, red. W. Staśkiewicz, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.

Akty prawne

Ustawa o obowiązku szkolnym, Loi concernant l'obligation scolaire L. 29-06-1983 MB 06-07-1983, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/09547_001.pdf.

Ustawa o kształceniu obowiązkowym we Wspólnocie Niemieckojęzycznej, Gesetz über die Schulpflicht 29 Juni 1983, www.scta.be/MalmedyUebersetzungen/.../19830629.arb.doc.

Dekret powołujący Generalny Inspektorat Oświaty we Wspólnocie Francuskiej, Décret relatif au service général de l'inspection, au service de conseil et de soutien pédagogiques de l'enseignement organisé par la Communauté française, aux cellules de conseil et de soutien pédagogiques de l'enseignement subventionné par la Communauté française et au statut des membres du personnel du service général de l'inspection et des conseillers pédagogiques, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/31929_008.pdf.

Dekret z 24 lipca 1997 r. określający organizację i strukturę szkolnictwa we Wspólnocie Francuskiej, Décret définissant les missions prioritaires de l'enseignement fondamental et de l'enseignement secondaire et organisant les structures propres à les atteindre. Lois 21557 D. 24-07-1997 M.B. 23-09-199. Date et page Moniteur belge: 23/09/1997 p. 24653, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/21557_036.pdf.

Dekret z 11 maja 2017 r. dotyczący kształcenia zawodowego na poziomie średnim uzupełniającym, Décret relatif au quatrième degré de l'enseignement professionnel secondaire complémentaire, section soins infirmiers D. 11-05-2017 M.B. 23-06-2017, <http://www.cpeons.be/Files/files/Second/EPSC%20-%204%C3%A8%20degr%C3%A9%20infirmi%C3%A8res/2017-05-11%20D%C3%A9cret%20cc%204%C3%A8%20degr%C3%A9%20EPSC%20section%20soins%20infirmiers.pdf>.

Aneks do dekretu z 11 maja 2017 r. dotyczącego kształcenia zawodowego na poziomie średnim uzupełniającym, Annexe i au décret du 11 mai 2017 relatif au quatrième degré de l'enseignement professionnel secondaire complémentaire, section soins infirmiers.

- Dekret z 7 listopada 2013 r. określający warunki funkcjonowania kształcenia wyższego oraz organizację studiów wyższych, Décret définissant le paysage de l'enseignement supérieur et l'organisation académique des études D.07-11-2013, Docu 39681, http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/39681_029.pdf.
- Dekret z 17 kwietnia 1997 r. o szkolnictwie podstawowym (we Wspólnocie Flamandzkiej), Decreet basisonderwijs BS 17/04/1997, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12254>.
- Dekret o wykształceniu średnim po ukończeniu szkoły średniej i wyższym wykształceniu zawodowym, Decreet betreffende het secundair na secundair onderwijs en het hoger beroepsonderwijs, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14112>.
- Dekret z 14 sierpnia 2003 r. o restrukturyzacji szkolnictwa wyższego we Flandrii. Decreet betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen; BS14/08/2003, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13425>.
- Dekret o równych szansach edukacyjnych w szkolnictwie Flamandzkiej Wspólnoty, Decreet betreffende gelijke onderwijskansen – I, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13298>.
- Dekret z 31 sierpnia 1998 r. o zadaniach podmiotów prowadzących szkoły i personelu szkolnego w sprawie postanowień pedagogicznych i organizacyjnych dla szkół publicznych i niepublicznych we Wspólnocie Niemieckojęzycznej.
- Dekret vom 31. August 1998 über den Auftrag an die Schulträger und das Schulpersonal sowie über die allgemeinen pädagogischen und organisatorischen Bestimmungen für die Regelschulen: Artikel 23 bis 27, <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koordek/1998-08-31.pdf>.
- Dekret z 31 sierpnia 1998 r. o zadaniach podmiotów prowadzących szkoły i personelu szkolnego w sprawie postanowień pedagogicznych i organizacyjnych dla szkół publicznych i niepublicznych we Wspólnocie Niemieckojęzycznej, 31. August 1998 – Dekret über den Auftrag an die Schulträger und das Schulpersonal sowie über die Allgemeinen Pädagogischen und Organisatorischen Bestimmungen für die [Regel- und Förderschulen], <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koordek/1998-08-31.pdf>.
- Dekret dotyczący matur we Wspólnocie Niemieckojęzycznej, Dekret Bezüglich der Einsetzung des Prüfungsausschusses der Deutschsprachigen Gemeinschaft für den Sekundarunterricht sowie der Durchführung der Prüfungen vor Diesem Ausschuss, <http://www.pdg.be/portaldata/4/resources/downloads/koordek/1998-08-31.pdf>.
- Dekret dotyczący powołania Autonomicznej Szkoły Wyższej – AHS, Dekret zur Schaffung einer Autonomen Hochschule, http://www.ahs-dg.be/PortalData/47/Resourcen/dokumente/portraet/2005-06-27_Dekret_zur_Schaffung_einer_Autonomen_Hochschule.pdf.

Strony internetowe

- L'enseignement en général. Répartition de la population scolaire dans l'enseignement catholique (2016–2017), <http://enseignement.catholique.be/segec/index.php?id=1344>.
- Besluit van de Vlaamse regering betreffende de regels voor het uitreiken van het getuigschrift van basisonderwijs en het vastleggen van de vorm ervan BS05/02/1999, <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12251>.
- EACEA, Education, Audiovisuel et Culture Executive Agence, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/administration-and-governance-central-and-or-regional-level-5_fr.
- EACEA, Education, Audiovisuel et Culture Agence Executive, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/belgium-flemish-community_en.
- Education and Training Monitor 2019 Belgique. Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-belgium_fr.pdf.
- Education and Training Monitor 2019. Public expenditure on education, 2017(%), Publications Office of the European Union, Luxembourg 2019, <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf>.
- Eurostat Gross domestic product at market prices. Belgium, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00001&language=en>.
- Eurostat Statistics Explained. Government expenditure on education, 2017 (% of GDP), data extracted in March 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_education.
- Getuigschrift tweede graad secundair onderwijs, <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/diploma-en-studiebewijzen-in-het-deeltijds-beroepssecundair-onderwijs>.
- Getuigschrift basisonderwijs in het gewoon lager onderwijs, <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/getuigschrift-basisonderwijs-in-het-gewoon-lager-onderwijs>.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>.
- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education_2017_\(%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education_2017_(%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure).png).
- <http://mavoieproeurope.onisep.fr/la-voie-pro-en-europe/belgique/>.
- <http://www.enseignement.be/index.php?page=0&navi=2264>.
- <http://www.enseignement.be/index.php?page=24546>.
- <http://www.enseignement.be/index.php?page=0&navi=2264>.
- https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en#page1.
- <http://www.cpeons.be/>.

- <http://www.cecpc.be/>.
- <http://www.felsi.eu>.
- <http://enseignement.catholique.be>.
- http://www.directionrecherche.cfwb.be/index.php?eID=tx_nawsecuredl&u=0&file=fileadmin/sites/sr/upload/sr_super_editor/sr_editor/documents/statistiques/CC2014_enseignement.pdf&hash=fb147f40a01618de36b9ec551ba1567c99d482d3.
- <http://www.enseignement.be/index.php?page=25527>.
- <http://www.enseignement.be/index.php?page=26245>.
- <http://www.enseignement.be/index.php?page=27003>.
- <http://www.pactedexcellence.be/index.php/lessentiel-du-pacte/>.
- <http://mavoieproeurope.onisep.fr/la-voie-pro-en-europe/belgique/>.
- https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en#page1.
- <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/>.
- <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=BFL>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/contact/adressengids/administratieve-diensten-van-de-vlaamse-overheid/beleidsdomein-onderwijs-en-vorming>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/departement-onderwijs-en-vorming>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/agentschap-voor-onderwijsdiensten>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/agentschap-voor-hoger-onderwijs-volwassenenonderwijs-kwalificaties-en-studietoelagen>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/agentschap-voor-infrastructuur-in-het-onderwijs>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/vlaamse-hogescholenraad>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/vlaamse-interuniversitaire-raad>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/raad-voor-betwistingen-inzake-studievoortgangsbepalingen>.
- <https://www.vlaanderen.be/organisaties/vlaamse-onderwijsraad>.
- <http://www.g-o.be/>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/official-en-vrij-onderwijs-onderwijsnetten-en-koepels>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/official-en-vrij-onderwijs-onderwijsnetten-en-koepels>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vlaams-onderwijs-in-cijfers-2016-2017>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/kleuteronderwijs>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/kleuteronderwijs>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/naar-de-lagere-school>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/het-voltijds-gewoon-secundair-onderwijs>.

- <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/diploma-en-studiebewijzen-in-het-voltijds-secundair-onderwijs>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/deeltijds-beroepssecundair-onderwijs-dbo>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/diploma-en-studiebewijzen-in-het-deeltijds-beroepssecundair-onderwijs>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/secundair-na-secundair>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/deeltijds-beroepssecundair-onderwijs-dbo>.
- <https://www.syntra.be/nl>.
- <http://clwp.be/>.
- <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/deeltijds-leren-en-deeltijds-werken>.
- <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/lijs.aspx?hs=411>.
- <https://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/werken-het-onderwijs/lerarenopleidingen>.
- <http://www.onderwijstalent.be/leraar-worden/specifieke-lerarenopleiding-slo>.
- <http://mavoieproeurope.onisep.fr/de/berufsausbildungs-wege-in-europa/belgien/>.
- http://info-integration.be/wp-content/uploads/2017/02/InfoBroschu%CC%88re_Schulen_DE_ansicht.pdf.
- <http://www.pdg.be/>.
- http://www.ostbelgienlive.be/desktopdefault.aspx/tabid-218/8563_read-50493/.
- http://www.ostbelgienlive.be/PortalData/2/Resources/downloads/divers/2018_05_24_Organigramm_OSB_DE.pdf.
- <http://reflex.raadvst-consetat.be/reflex/pdf/Mbbs/2004/11/09/88916.pdf>.
- <http://enseignement.catholique.be/segec/index.php?id=1344>.
- <http://www.ostbelgienbildung.be/>.
- <http://www.kaleido-ostbelgien.be/>.
- http://www.ahs-dg.be/desktopdefault.aspx/tabid-5437/9429_read-52503/.
- http://www.ostbelgienbildung.be/desktopdefault.aspx/tabid-2195/4516_read-32080/.
- Les indicateurs de l'enseignement 2017, Fédération Wallonie-Bruxelles, Ministère Administration générale de l'Enseignement Service général du Pilotage du Système éducatif, Bruxelles 2018, <http://www.enseignement.be/index.php?page=0&navi=2264>.
- National Accounts of OECD Countries General Government Accounts 2010–2017, OECD (2019), National Accounts of OECD Countries, General Government Accounts 2018, OECD Publishing, Paris 2019, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/na_gga-2019-en.pdf?expires=1572094380&id=id&accname=oid031443&checksum=1E3B2772ECA07F-F8A291FAC7897FFF23.

Schule in der Deutschsprachigen Gemeinschaft. Informationen für Zugezogene, http://info-integration.be/wp-content/uploads/2017/02/InfoBroschu%CC%88re_Schulen_DE_ansicht.pdf.

Sekretariat des Katholischen Unterrichtswesens (SKU), <http://enseignement.catholique.be/segec/index.php?id=40>.

Service Public Fédéral Intérieur, http://www.ibz.rrn.fgov.be/fileadmin/user_upload/fr/pop/statistiques/population-bevolking-20170101.pdf.

Statistics Belgium 2017. Direction générale Statistique – Statistics Belgium 2017, https://stat-bel.fgov.be/sites/default/files/files/documents/FR_kerncijfers_2017_web.pdf.

Visio-Organigramme MFWB, http://www.federation-wallonie-bruxelles.be/index.php?e-ID=tx_nawsecuredl&u=0&g=0&hash=dbac19c9ff9b5973d6ad15fb388802be50d00356&file=fileadmin/sites/portail/uploads/Illustrations_documents_images/A._A_propos_de_la_Federation/4._Ministere/4.1._Organigramme/Organigramme_25FEV_2015.pdf.